Osnovna šola Rodica
Domžale, Kettejeva ulica 13

Sledi prve svetovne vojne v mojem kraju

VPOKLICI V PRVO SVETOVNO VOJNO IN DNEVNIKI FRANCA GROŠLJA

Zveza prijateljev mladine Slovenije
Mladi raziskovalci zgodovine

Avtorji: Eva Zarja Hrovat (6. a), Samo Mazovec (7. a),
Gaber Cencelj (7. b) in Ana Renko (8. b)

Mentorica: Vilma Vrtačnik Merčun, prof.

Domžale, marec 2015

K A Z A L O

		Stran
Beseda mentorice ……		3
1	Utemeljitev izbrane teme …..……..……..	4
2	Načrt in metode raziskovalnega dela ……..	4
3	Vpoklici vojakov iz domžalske župnije v prvo svetovno vojno ……	5
4	Kdo je bil Franc Grošelj? ……	10
5	Življenje Franca Grošlja v vojnih letih 1914–1915 ……	13
6	Življenje Franca Grošlja v vojnih letih 1915–1916 ……	17
7	Primer dnevnika Franca Grošlja – 9. avgust 1916 …….	24
8	Življenje Franca Grošlja v vojnih letih 1917–1918 ……	27
9	Vojaška prehrana med prvo svetovno vojno ……	34
10	Primerjava krajev delovanja 27. domobranskega pešpolka in Franca Grošlja ……	38
11	Sklepne ugotovitve ……..	39
12	Zaključek …….	40
13	Literatura in viri …….	41
14	Seznam slik in preglednic ……..	42
15	Priloga: Slovar nemških in drugih težje razumljivih besed v dnevnikih Franca Grošlja	43

Slika na naslovni strani:
Skupinska slika vojakov med prvo svetovno vojno, spredaj desno leži Franc Grošelj, sanitejc IV. bataljona 27. domobranskega pešpolka. Med vojaki je devet takšnih kot Franc Grošelj, ki imajo na ovratnikih po tri zvezdice, kar pomeni, da so naredniki ali četovodje. Nekateri imajo na prsih pripeta priznanja, v rokah pa orožje, npr. Franc Grošelj sabljo ali bajonet. Kraj in datum ni znan. Fotografijo hrani Silva Grošelj.

BESEDA MENTORICE

Raziskovalna naloga je rezultat zelo prizadevnega dela štirih učencev Osnovne šole Rodica, starih od 11 do 13 let. Ker učenci na začetku šolskega leta zgodovinskih dejstev še niso poznali, smo si pred raziskovanjem ogledali te, najprej iz literature, potem pa smo se v ta namen udeležili dveh predavanj. Prvo je bilo v začetku oktobra 2014 ob odprtju razstave o prvi svetovni vojni v Menačnikovi domačiji v Domžalah, drugo pa o vojaškem pilotu Mirku Plehanu med prvo svetovno vojno, ki je bilo februarja 2015 v Maistrovi hiši v Kamniku. Obe predavanji sta bili za učence zelo poučni in zanimivi. Po prvem predavanju in ogledu razstave smo tudi spoznali go. Silvo Grošelj iz Domžal, ki je povedala, da doma hrani dnevnike moževega dedka Franca Grošlja. Veseli smo, da jih je bila pripravljena odstopiti za fotografiranje, da so lahko postali predmet našega raziskovanja.

Učenci so se povezali v dvojice in si porazdelili delo. Prva skupina, ki sta jo sestavljali Eva Zarja Hrovat (6. razred) in Ana Renko (8. razred), si je za cilj zastavila analizo dnevnikov Franca Grošlja iz časa prve svetovne vojne. Druga skupina, ki sta jo sestavljala Samo Mazovec in Gaber Cencelj (oba sta v 7. razredu), pa sta hotela ugotoviti, kaj vse lahko povedo podatki o vpoklicanih vojakih v prvo svetovno vojno, ki jih je leta 1923 zapisal domžalski župnik Franc Bernik v svojo knjigo *Zgodovina Fare Domžale*.

Kmalu se je pokazalo, da si je prva skupina zadala preobsežno nalogo za tako kratek čas, kot smo ga imeli na razpolago. Grošljevi dnevniki so bili zahtevno branje, saj je v njih zapisanih veliko nerazumljivih besed. Za pomoč pri razlagi teh besed smo prosili Tejo Gostinčar, profesorico nemškega jezika na naši šoli, kasneje pa še mag. Marka Štepca iz Muzeja novejše zgodovine. Za njuno dragoceno pomoč se jima v imenu učencem in v svojem imenu iskreno zahvaljujem. Zaradi počasnega napredovanja izdelave izpiskov iz dnevnikov smo si delo prerazporedili tako, da je druga skupina prevzela v analizo del dnevnikov (iz leta 1916, ko je bil Grošelj na soški fronti). Sama sem učencem pomagala tako, da sem pretipkala preostali del dnevnikov, da je učencem delo hitreje steklo.

Ko so učenci dokončali izpiske iz dnevnikov, so vsebino sortirali po različnih temah, npr. bitke, delo Franca Grošlja, prosti čas, zanimivosti itd. in zapisali splošne ugotovitve. Čisto na koncu so iz dnevnikov za vsak kraj izpisali še primere jedilnikov za teden ali dva. Te so potem analizirali in zapisali svoje komentarje.

Z učenci smo se dobivali vsak petek od 15. do 16.30 ure, raziskovali pa smo v okviru ur za delo z nadarjenimi učenci (ali ISP - izobraževanje za učence s posebnimi potrebami).

Mentorica:

Vilma Vrtačnik Merčun

1 UTEMELJITEV IZBRANE TEME

Ker se pri pouku še nismo obravnavali prve svetovne vojne, smo se morali o njej najprej malo seznaniti. Zato smo obiskali voden ogled razstave o prvi svetovni vojni, ki je bil 4. oktobra 1914 v Menačnikovi domačiji v Domžalah. Tam smo spoznali gospo Silvo Grošelj, ki je povedala, da doma hrani dnevnike moževega dedka Franca Grošlja. Ponudili smo se, da dnevnike raziščemo. Tako smo po naključju prišli do zelo zanimivih dnevnikov, ki so postali predmet našega raziskovanja. Poleg tega smo želeli analizirati tudi podatke o vpoklicanih vojakih, ki jih je domžalski župnik Franc Bernik leta 1923 objavil v svoji knjigi Zgodovina Fare Domžale.

CILJI RAZISKAVE:
Cilji raziskovalne naloge so bili naslednji:
<u>O vpoklicanih vojakih iz domžalske župnije:</u>

- Koliko mož in fantov je bilo vpoklicanih v vojsko?
- Kdaj so bili vpoklicani in ali se datumi vpoklicev skladajo z dogodki med prvo svetovno vojno (npr. z odprtjem soške fronte)?
- Iz katerih krajev so bili vpoklicani fantje in možje?
- Koliko jih je umrlo ter koliko so ti bili stari?

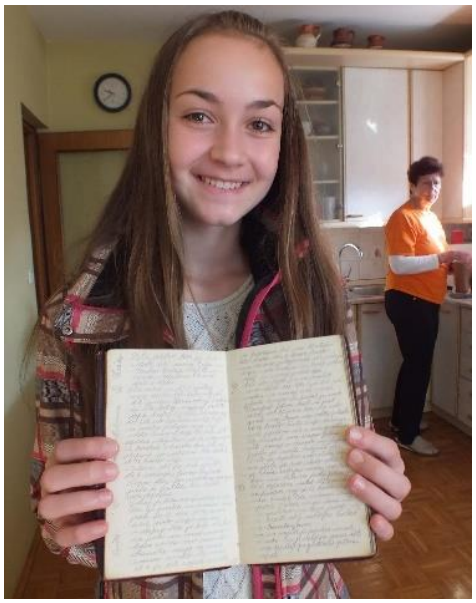
<u>Dnevniki Franca Grošlja:</u>
Na katerih območjih je med prvo svetovno vojno deloval Franc Grošelj?
Kaj se je na teh območjih dogajalo?

- Kako so se bojevali?
- Kakšne so bile zadolžitve Franca Grošlja?
- Kakšna je bila prehrana vojakov?
- Kako so skrbeli za higieno?
- Kaj so počeli v prostem času?

2 NAČRT IN METODE RAZISKOVALNEGA DELA

Raziskovanje je potekalo po naslednjem časovnem zaporedju:

- obisk vodenega ogleda razstave o prvi svetovni vojni v Menačnikovi domačiji v Domžalah 4. 10. 2014,
- analiza podatkov o vpoklicanih in padlih vojakih v domžalski župniji, izdelava grafov in zapis komentarjev oziroma ugotovitev,
- analiza dnevnikov Franca Grošlja, pisanje izpiskov ter nato povzetkov,
- poslušanje predavanja o Mirku Plehanu, slovenskem pilotu v veliki vojni, ki je bilo 11. 2. 2015 v Maistrovi hiši v Kamniku,
- oblikovanje ugotovitev in zaključek raziskovalne naloge.

Slika 1: Ana Renko z enim od Grošljevih dnevnikov, v ozadju Silva Grošelj, 9. 10. 2014.

3 VPOKLICI VOJAKOV IZ DOMŽALSKE ŽUPNIJE V PRVO SVETOVNO VOJNO

Vpoklici vojakov v domžalski župniji

Domžalski župnik Franc Bernik je zapisal*: »Dne 26. julija 1914, praznik sv. Ane, nedelja! Pust, deževen dan. A kako pomemben, dalekosežen, usodepoln! »Vojska!« Ta klic naenkrat pretrese celo faro. Ob ½ 9 dopoldan je bil po Domžalah nabit mobilizacijski razglas, s katerim je bilo mobiliziranih osem celih vojnih korov s pripadajočo črno vojsko, torej* ***do 42. leta****. Zaukazano je bilo, da mora vsak vpoklican vojak v 24 urah po nabitju razglasa že zapustiti domačo občino in oditi na določeno mesto. To je bilo razburjenje po fari, to! /.../* ***27. julij,*** *ponedeljek, dan - slovesa! Na domžalskem kolodvoru so se pri odhodu vsakega vlaka ponavljali prizori, tako ganljivi, da si jih more predstavljati le, kdor jih je sam doživel. Popisati jih ni mogoče. Na tisoče ljudi, skoraj cela fara in nešteto iz cele okolice, je bilo navzočih. Saj so prihajali na ta kolodvor vpoklicani ne samo iz domžalske okolice, ampak iz celega brdskega sodnega okraja. Fantje so peli in vriskali, možje so zamišljeno gledali, ženske pa jokale. Marsikatera je imela majhnega otročička v naročju, da se tudi ta še enkrat poslovi od ata, ki gre na vojsko. Domžalska godba je igrala zjutraj ob 6., ob ¼ 11., popoldne ob 2. A je bilo čedalje manj godcev. Pri večernem vlaku pa godbe že ni bilo več. Zadnji izmed vpoklicanih godcev so se takrat odpeljali. Samo iz domžalske fare je ta dan odšlo k vojakom* ***194 mož in fantov****: 93 iz Zgornjih Domžal, 29 iz Spodnjih Domžal, 33 iz Stoba, 19 iz Štude, 20 iz Depaljevasi.«*[1]

Bernik v nadaljevanju poimensko navaja vse fante in može po datumih vpoklica v vojsko. Z analizo teh podatkov sva ugotovila, da je bilo v domžalski župniji v času prve svetovne vojne vpoklicanih **485 fantov in mož.**

[1] Franc Bernik: Zgodovina Fare Domžale, 1923, e-knjiga, http://www.knjiznica-domzale.si/Portals/0/Dokumenti/monografske_publikacije/zgodovina_1.pdf, 25. 10. 2014.

Preglednica 1: Število vpoklicanih fantov in mož po krajih bivanja in datumu poziva

	Zgornje Domžale		*Spodnje Domžale*		*Stob*		*Študa*		*Depala vas*		*skupaj*
Datum poziva	*mož*	*fantov*	*mož*	*fantov*	*mož*	*fantov*	*mož*	*fantov*	*mož*	*fantov*	
27. julij 1914	51	42	11	18	16	17	9	10	11	9	**194**
6. okt. 1914	0	4	0	2	0	4	0	3	0	1	14
9. dec.1914	8	8	4	1	0	2	1	0	0	3	27
2. in 5. 3. 1915	0	9	0	8	0	5	0	4	0	3	29
15. aprila 1915	1	1	2	1	1	0	0	0	0	0	6
21. maja 1915	6	8	1	5	1	2	0	0	0	5	28
7. junija 1915	10	16	5	1	3	4	4	8	3	3	57
17. junija 1915	1	2	0	3	1	4	0	0	1	1	13
ostali leta 1915	5	15	1	5	1	3	0	4	0	1	35
januar 1916	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	4
30. april 1916	0	2	0	2	0	3	0	0	0	0	7
15. junij 1916	2	3	2	2	1	1	3	0	1	1	16
ostali leta 1916	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	4
23. jan. 1917	0	6	0	3	0	2	0	1	0	1	13
15. feb. 1917	0	5	0	2	0	3	0	1	0	0	11
14. marec 1917	1	2	2	0	2	0	2	0	0	0	9
17. januar 1918	0	8	0	1	0	4	0	2	0	3	18
	86	132	29	54	28	55	19	33	17	32	485

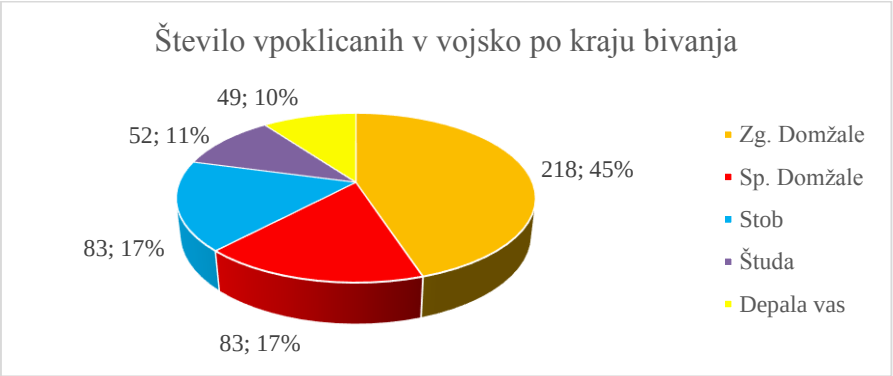

Slika 2: Zbor vojakov na dvorišču Društvenega doma v Domžalah 1. julija 1916, povzeto po knjigi S. Stražarja, Domžale, mesto pod Goričico, 1999, str. 510.

Ugotavljamo, da je bilo vpoklicanih 306 fantov (63 %) in 179 poročenih mož (37 %).

Največ vpoklicanih je bilo iz Zgornjih Domžal (218 ali 45 % vojakov iz te župnije), zatem iz Spodnjih Domžal (83 ali 17 %), enako iz Stoba, 52 iz Štude (11 %) in 49 iz Depale vasi (10 %).

Preglednica 2: Število in odstotek vpoklicanih v vojsko po statusu (poročeni/neporočeni)

	Zg. Domžale	*Sp. Domžale*	*Stob*	*Študa*	*Depala vas*	*skupaj*
možje	86	29	28	19	17	179
fantje	132	54	55	33	32	306
skupaj	**218**	**83**	**83**	**52**	**49**	**485**
možje	39%	35%	34%	37%	35%	37%
fantje	61%	65%	66%	63%	65%	63%

Razmerje med neporočenimi in poročenimi moškimi je bil po krajih približno enak.

Ob prvem vpoklicu 25. julija 1914 je v vojsko odšlo kar **194 vojakov ali 40 %** vseh vpoklicanih v obdobju vojne.

Prvi boji na soški fronti so se začeli 23. maja 1915. Če primerjamo datume vseh dvanajstih soških bitk[2] s številom vpoklicanih vojakov iz domžalske župnije, ugotovimo naslednje:

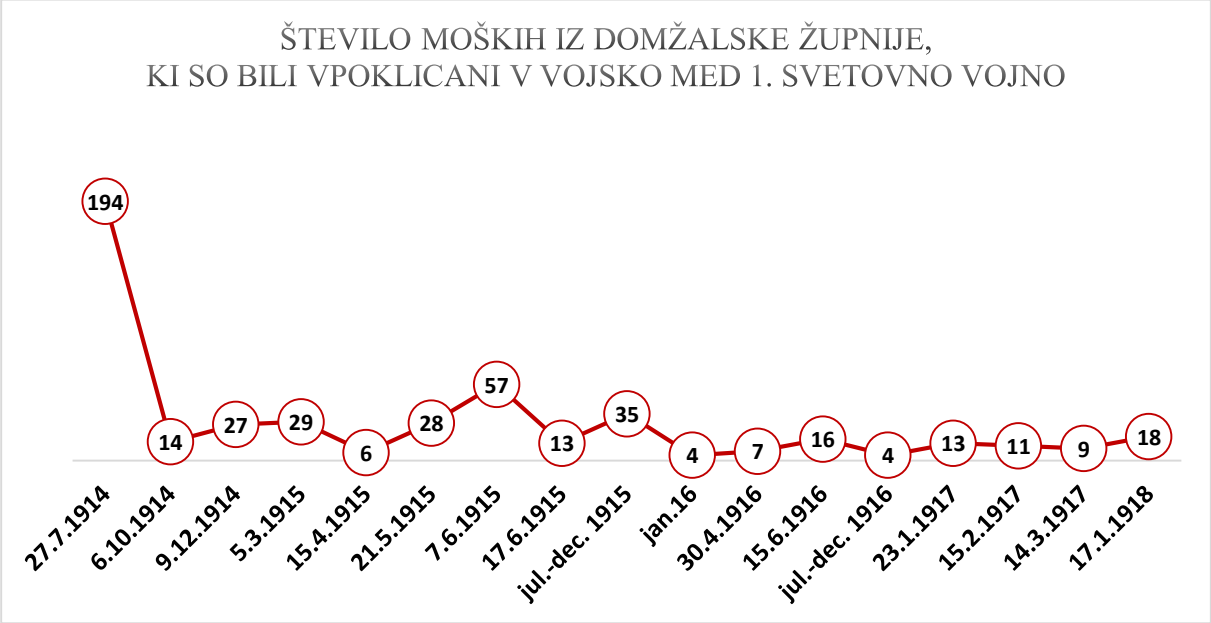
Preglednica 3: Primerjava časovnega obdobja soških bitk in vpoklicev vojakov

Zaporedne soške bitke in časovno obdobje	*Število vpoklicanih vojakov*
1. soška bitka: 23. junij–7. julij 1915	28 maja, junija 57+13 (skupaj 98)
2. soška bitka: 17. julij–10. avgust 1915	/
3. soška bitka: 18.oktober–5. november 1915	35 od julija do dec. 1915
4. soška bitka: 10. november–11. dec. 1915	/
5. soška bitka: 11. marec–16. marec 1916	4 januarja 1916
6. soška bitka: 4. avgust–16. avgust 1916	7 aprila, 16 junija (skupaj 23)
7. soška bitka: 14. september–17 sept. 1916	/
8. soška bitka: 9. oktober–12. oktober 1916	4 od julija do dec. 1916
9. soška bitka: 31. oktober–4. november 1916	/
10. soška bitka: 12. maj–5. junij 1917	13+11+9 od jan. do marca 1917 (33)
11. soška bitka: 19. avgust–15. september 1917	/
12. soška bitka: 24. oktober–november 1917	/

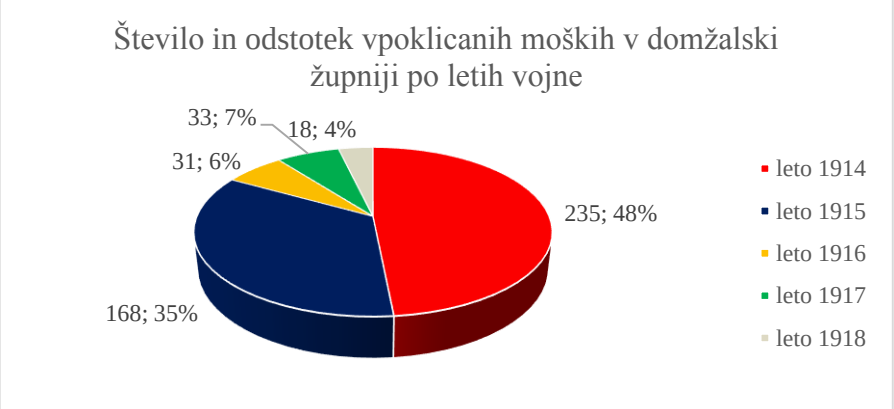
Glede na zgornjo primerjavo ugotavljamo, da je povezanost med soškimi bitkami in vpoklici opazna le na začetku, ob odprtju nove frontne linije ob reki Soči. Tako je bilo tik pred prvo

[2] Soška fronta: http://vojni-muzej-solkan.com/solkan/soska-fronta, 18. 12. 2014.

soško bitko vpoklicanih **133 vojakov**, kar predstavlja 27 % vseh vpoklicanih moških v domžalski župniji.

Zanimiva je tudi primerjava števila vpoklicanih po letih vojne. Največ je bilo vpoklicanih leta 1914 (48 %), nato leta 1915, ko se je odprla še soška fronta (168 ali 35 %), v naslednjih treh letih (1916–1918) pa še 82 moških ali 17 %.

Izmed 485 vpoklicanih fantov in mož iz domžalske župnije jih je v prvi svetovni vojni **umrlo 62 ali 13 %.**

Preglednica 4: Starost padlih vojakov iz domžalske župnije (ob začetku vojne leta 1914)

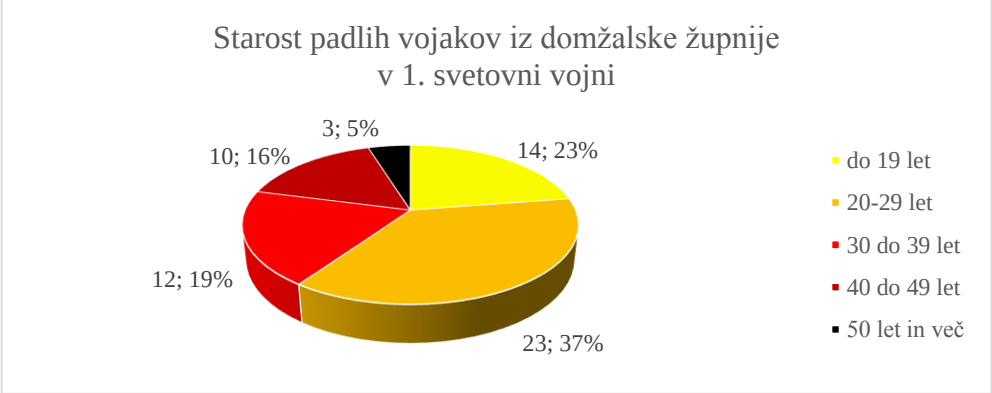
Starost	*Št. žrtev*	*Starost*	*Št. žrtev*	*Starost*	*Št. žrtev*	*Starost*	*Št. žrtev*
15 let	1	24 let	6	32 let	1	42 let	3
16 let	1	25 let	1	34 let	2	43 let	2
18 let	5	26 let	3	35 let	1	44 let	1
19 let	7	28 let	1	36 let	1	49 let	2
21 let	3	29 let	1	37 let	2	50 let	1
22 let	5	30 let	2	38 let	1	53 let	2
23 let	3	31 let	2	40 let	2	skupaj	62

Med padlimi vojaki iz domžalske župnije je bilo 20 poročenih mož (32 %) in 42 neporočenih fantov. Za osmimi poročenimi možmi je ostalo 34 otrok brez očeta, za ostale pa Bernik ne navaja podatkov o številu otrok.

Starost padlih žrtev vojne lahko ugotavljamo le na začetku vojne, ker datumi smrti za mnoge niso znani. Najmlajša vojaka, ki sta umrla v prvi svetovni vojni, sta bila leta 1914 stara 15 let (1) in 16 let (1), najstarejša pa 53 let (2). Če padle vojake razporedimo v razrede po tri leta, ugotovimo, da jih je največ padlo v starosti 18 do 26 let. Če pa padle vojake razporedimo po desetletjih, ugotovimo, da je bilo 23 % žrtev starih do 19 let, 37 % 20 do 29 let, 19 % 30 do 39 let, 16 % 40 do 49 let in 5 % pa 50 in več let.

4 KDO JE BIL FRANC GROŠELJ?

O tem, kdo je bil Franc Grošelj, smo se 20. novembra 2014 pogovorili z gospo Silvo Grošelj, ki je njegove dnevnike ohranila do danes.

Sorodstvena povezanost:
V kakšnem sorodstvu ste bili s Francem Grošljem?
Moj mož Svetovit (Vito) Grošelj je sin Staneta Grošlja, ki je bil sin Franca Grošlja. On je bil torej možev dedek. V družini Franca Grošlja so bili njegova žena Marija Grošelj in trije otroci: **Rafael, Ana in Stane**. Rafael je bil po poklicu pismonoša, umrl pa je v prometni nesreči, saj ga je povozil prvi avtomobil v Ljubljani. Imel je dve hčeri. Grošljeva hči Ana je imela sina in hčerko. Živela je v različnih mestih, v Ljubljani, v Zagrebu, stara leta pa je preživela v avstrijskem Gradcu. Grošljev najmlajši sin Stane je imel samo enega sina, mojega moža. Družina Franca Grošlja je živela v Ljubljani. Vedno so bili lastniki stanovanja, nikoli niso imeli svoje hiše.
Kako se vaš mož spominja svojega dedka? Kaj mu je dedek pripovedoval o prvi svetovni vojni?
Dedek o vojni ni hotel govoriti. Imel pa je prijatelja iz Prul, soborca iz vojne, s katerim sta se večkrat srečala, ker ga je dedek rešil in mu pomagal, da je ozdravel. Soborec je bil ranjen, dedek pa ga je oskrboval. Ta prijatelj mu je bil za to zelo hvaležen, zato sta se po vojni večkrat srečala. Njegovega imena ne vemo. Mož ga je videl samo enkrat, ker dedka ni obiskoval na njegovem domu, ampak sta se srečevala drugje.

Življenjska zgodba Franca Grošlja
Kdaj in kje se je dedek rodil?
Dedek Franc Grošelj je bil Ljubljančan, rodil se je leta 1874, umrl pa leta 1953. Ves čas je bilo njegovo stanovanje v Ljubljani, so se pa dvakrat selili. Najprej so živeli na Gosposvetski cesti med Ajdovščino in Hotelom Lev, potem pa so se preselili v stanovanje na Karlovško cesto, na drugi strani ljubljanskega tunela.
Na dopisnici, ki jo je med vojno pisal svoji ženi, je bil naslov Salendrova ulica. Možno je, da so živeli še kje drugje ali pa se je ulica preimenovala. Moj mož se ne spomni, da bi dedek imel kakšnega brata ali drugo sorodstvo, saj nikoli ni imel nobenih obiskov sorodnikov. Ali je bil sam in je zgodaj ostal brez staršev, tega ne vemo. Njegova žena Marija je bila rojena v Gomiščah, v majhnem kraju v smeri proti Kočevju. Dedek jo je imel zelo rad, samo z njo je vedno govoril. Ker je bil orožnik ali žandar, danes bi mu rekli policist, je bil verjetno šolan človek. Gotovo je imel neko izobrazbo, ker je tudi kar lepo pisal. Njegovo ženo so vnuki imenovali Taka (namesto babica), mož pa jo je klical M (polglasnik in M). Bila je precej samosvoja, a je bila »gazda« pri hiši. Živeli so skupaj z družino sina Staneta, se pravi dedek in babica, pa možev oče in mama ter njun sin, moj mož. Možev oče je bil najmlajši sin, teta Ana se je odselila, brat Rafael pa je bil že pokojni.
Kako je potekalo njegovo življenje do 1. svetovne vojne?
O tem ne vemo ničesar. Verjetno je bil v službi kot policist. Spomnim se samo, da smo doma našli veliko različnega orodja in materiala za izdelavo čevljev, zato sklepamo, da je bil njegov oče čevljar. Moj mož o tem ne ve ničesar.
Od česa so živeli?

Dedek je imel verjetno kar dobro plačo, ker je bil višji stražmojster[3]. Pred nekaj leti je mož poslušal radijsko oddajo *Na današnji dan* in je bil prav presenečen, ko je slišal novico: »Višji stražmojster Franc Grošelj je na današnji dan leta … ujel lopova ...« Čisto slučajno je to slišal. Dedek je povedal tudi, da je v tistih časih stražnik vedno stal celo noč na Tromostovju. Če je bilo kaj narobe, so ljudje prišli tja, ker telefonov še ni bilo. Dedek je imel črno uniformo. Mož se spominja, da so imeli doma usnjeno torbo iz časa vojne, v kateri je dedek s seboj nosil sanitetni material.

Prva svetovna vojna

Ali veste, kdaj je bil mobiliziran in kje se je med vojno nahajal, kaj je delal?

Vemo, da je bil tudi na ruski fronti v tem času. Kdaj so ga mobilizirali, ne vemo. Starši so možu razlagali, da je dedek med vojno večkrat prihajal domov. Vojaki niso bili ves čas na fronti, ampak so prihajali domov. Dedek je prišel domov, da je družini priskrbel kurjavo. Verjetno so tudi poljščine pobirali, npr. pomagali so pobirati krompir, da so preživeli.

Kako so se preživljali domači, ko je bil Franc Grošelj v vojni?

Taka (babica) je bila ves čas doma z otroki. Verjetno so živeli zelo težko. Ker so bili otroci stari okoli 10 let, niso mogli dosti pomagati doma. Mogoče so takšne družine od države dobile podporo, da so preživele. Da bi bili lačni, tega se moj mož ne spomni, da bi mu oče kdaj pripovedoval. Verjetno pa so živeli zelo skromno. Velikokrat je povedal, da je imela Taka eno žlico iz nekega svetlega materiala, več kot polovico jo je že manjkalo, tako je bila obrabljena. A ona je vedno jedla s samo tisto žlico, če je ni bilo, pa ni jedla.

Ali je dedek veliko pisal domov, kakšne stike je imel z domačimi med vojno?

Mislim, da je veliko pisal, ker je bil zelo navezan na ženo, a se tista pošta ni ohranila. Ogromno je pisal verjetno tudi po službeni dolžnosti, mogoče je dnevnik moral pisati. Zdi se mi, da on ni bil samo sanitejc, da je moral tudi hrano pregledovati, zato je zapisoval, kaj so jedli. Moj mož se spomni, da je to enkrat omenil. Nadziral je, kaj kuhajo. Moral je biti kar sposoben za tiste čase. Kot višji stražmojster je moral imeti tudi ustrezno izobrazbo.

Kako pogosto se je doma osebno oglasil, saj fronte niso bile prav daleč?

Tega ne vemo.

Kako se je dedek spominjal vojne? Kaj mu je bilo med vojno najhujše?

O vojni dedek ni govoril, to se mož zelo dobro spomni. Včasih ga je njegov sin spraševal o vojni, a ni nikoli hotel govoriti o njej. Izgleda, da je bilo tako hudo, da ga je to tako pretreslo, da ni hotel obujati spominov. Nikoli ni ničesar povedal. Sin Stane, možev oče, ga je včasih kaj vprašal, pa je vedno rekel, da o tem ne bo govoril. Verjetno pa je o tem govoril s svojim prijateljem, ker sta oba doživela grozote vojne.

Življenje po prvi svetovni vojni

Ali se je po vojni vključil v kakšno veteransko društvo vojakov?

Nič ne vemo o tem. Ko sem moža spraševala, je rekel, da se niti ne spomni, da bi še hodil v službo. Ko je prišel iz vojne, je vseeno moral še malo delati. Spraševala sem ga, če je bil kdaj ranjen. Rekel je, da se ne spomni, da bi imel kaj hujšega, ni bil ranjen. On je bil kot sanitejc nekoliko za bojno črto, ker je pomagal ranjencem. Imel je zdravniški pribor. Spominjam se, da so imeli pri njih še neke igle. Ko so enkrat nekaj iskali, pa so igle padle ven. Bile so v platno zavite, razporejene po nekih predalčkih. To je bilo takrat, ko je tašča umrla in so se selili. Takrat sem vse to gradivo slučajno »ujela« in ga spravila.

Ali se je srečeval tudi z drugimi ljudmi, ki jih je poznal iz časa vojne?

[3] Strážmójster: v stari Avstriji *podoficirski čin ali nosilec tega čina*; // ni bil stražmojster, ampak navaden stražnik / orožniški, policijski stražmojster, vir: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=stra%C5%BEmojster&hs=1, 16. 12. 2014.

S prijateljem iz Prul se je srečaval in samo z njim. Enkrat sta se oba zelo napila, takrat je bila babica zelo huda nanj.

Kako ga je vojna spremenila? Ali je imel kakšne psihične težave zaradi vojne?

Menim, da je bil zato zelo zadržan. Dedek tudi ni imel navade, da bi vnuka kaj dosti pestoval.

Kako je potekalo njegovo življenje po 1. svetovni vojni, ko je bil star 44 let pa do 79 let, kolikor jih je dočakal?

Potekalo je brez posebnosti. Vsi otroci so bili kasneje po službah. Tudi otroci so bili za tisti čas kar dobro izobraženi. Ana je bila trgovka, starejši sin Rafael je bil poštar, možev oče Stane pa strojni inženir. Dedek je svojim otrokom omogočil dobro izobrazbo verjetno tudi zato, ker je bil sam izobražen. Živeli so normalno življenje. Možev oče je s svojo družino ter z dedkom in babico živel na Karlovški cesti.

Koliko vnukov je imel Franc Grošelj?

Moj mož je edinec. Stanetov brat Rafael je imel dve hčeri, sestra Ana pa hčerko Cico in sina Jožeta. (Opomba: Franc Grošelj je imel torej pet vnukov.) Sestra Ana je pokopana v Gradcu v Avstriji, ker se je njena hčerka Cica poročila z Avstrijcem in mamo vzela k sebi, sin Jože pa je živel in umrl na Poljskem. Poznali smo samo Anino hčerko Cico in njenega moža.

Zakaj je dedek leta 1953 umrl in kje je pokopan?

Dedek je umrl v Ljubljani naravne smrti, od starosti. Vsi njegovi so pokopani na Žalah. Njihov grob se nahaja nekje na sredini Žal (Žale pa so tako ogromne, da težko povem, kje).

Kaj veste o predmetih, ki so se ohranili?

To so razne medalje, priznanja. Ne vem, ali je ta priznanja dobil že prej kot stražmojster (priznanja s podobo cesarja Franca Jožefa). Na vojaški uniformi je bila planika. Bil je v 27. pehotnem pešpolku, v katerem je bilo največ Slovencev.

Kateri na sliki je Franc Grošelj? Kje je bila slika posneta in kdaj?

Na sliki je označen s križcem, v prvi vrsti na desni strani. Kje in kdaj je bila slika posneta, zadaj na sliki ni zapisano. Zagotovo pa je bila posneta v času vojne, ker se po vojni niso več srečali. Na sliki so trije sanitejci, vsi drugi so vojaki. Dedek je bil srednje velike postave z gostimi svetlimi lasmi. Žal se ni ohranila nobena njegova slika, razen te iz časa prve svetovne vojne.

Hvala za pogovor!

Ga. Silva Grošelj je za nas z nagrobne plošče družine Grošelj prepisala podatke, ki jih prikazuje spodnja preglednica. Na osnovi teh smo lahko izračunali starost Franca Grošlja in članov njegove družine.

Preglednica 5: Podatki z nagrobne plošče družine Grošelj na ljubljanskih Žalah

Podatki na nagrobni plošči družine Grošelj	*Naše ugotovitve – starost*
Franc Grošelj, 1874–1953	ob začetku vojne 40 let, doživel 79 let
Marija, žena Franca Grošlja, 1871–1952	ob začetku vojne 43 let, doživela 81 let
Rafael, sin Franca Grošlja, 1904–1940	ob začetku vojne 10 let, doživel 36 let
Stane, sin Franca Grošlja, 1908–1972	ob začetku vojne 6 let, doživel 64 let
Angela, žena Staneta Grošlja 1914–1992	ob začetku vojne 0 let, doživela 78 let

Preglednica 6: Družina Franca Grošlja

			FRANC GROŠELJ 1874–1953 (40 let*)	MARIJA GROŠELJ 1871–1952 (43 let*)			
RAFAEL GROŠELJ, sin, 1904–1940 (10 let*)			ANA, hči (ni podatkov) (okoli 8 let*)			STANE GROŠELJ, sin 1908–1972 (6 let*)	ANGELA GROŠELJ, žena 1914–1992
hčerka …	sin …		JOŽE, sin	CICA, hči		VITO, sin	SILVA, žena

*starost ob začetku prve svetovne vojne (1914)

Iz dnevnikov smo izvedeli, da je imel Franc Grošelj brata, ki ga je med vojno včasih tudi obiskal, ko je prišel na kratek dopust domov, v Ljubljano, npr. 5. marca 1916.

5 ŽIVLJENJE FRANCA GROŠLJA V VOJNIH LETIH 1914–1915

Podatki iz Grošljevih dokumentov:
Priimek in ime: Fdrv.[4] Grošelj Franz
Domorodne skupnosti: Državni bez. polk 27 (LIR. 27. IV. E. K.) – 27. domobranski pehotni polk/2. gorski strelski polk
Leto rojstva: **1874**
Dopisnica z dne 13. 8. 1914, odposlana iz Gorice na naslov: Marija Grošelj, Ljubljana, Salendrova ulica (To je bil očitno naslov bivališča njegove družine v času prve svetovne vojne).

Slika 3: Vojaški evidenčni obesek s podatki o narednik (Fldw) Franzu Grošlju, rojenemu leta 1874: LIR 27, IV. E. K., hrani Silva Grošelj.

Iz identifikacijskega obeska in drugih Grošljevih dokumentov ugotavljamo, da je bil Franc Grošelj razporejen v 27. domobranski pehotni polk. V polku so služili večinoma Slovenci iz takratne dežele Kranjske. *»Maja 1918 je bilo v polku 88 % Slovencev, 7 % Nemcev, po 2 % Čehov in Rusinov ter 1 % Poljakov.«*[5]

[4] Fldw – Feldwebel ali narednik.
[5] Janez J. Švajncerja: Svetovna vojna 1914–1918, Slovenci v avstro-ogrski armadi, Maribor, 1988, str. 42.

K. k. Landsturminfanterieregiment Laibach Nr. 27.

Res. Nr. 490/12 /A.

LEGITIMATION

zum berechtigten Tragen des zuerkannten „Karl-Truppen-Kreuzes".

Charge, Name: Fdw. Grošelj Franz

Stammkörper: Landw. Bez. Kmdo. 27

Heimatsgemeinde: Laibach, Krain

Geburtsjahr: 1874 Assent-(Musterungs-)Jahr: 1895

Laibach, 30. September 1917.

Unterschrift des Rgts.-Kmdten.:

Slika 4: Legitimacija iz leta 1917. Pripadal je 27. domobranskemu pehotnemu polku, ki je imel sedež v Ljubljani.

Obdobje od začetka prve svetovne vojne do 19. oktobra 1915

»Po začetku mobilizacije, 27. julija 1914, so se obvezniki LIR 27 zbrali v Ljubljani in se nastanili po javnih poslopjih. Po razdelitvi opreme in orožja so imeli mobiliziranci kratko vojaško urjenje, nato pa so se 15. avgusta odpeljali iz Ljubljane in 19. avgusta dospeli v okolico Stryja v Galiciji.«[6]

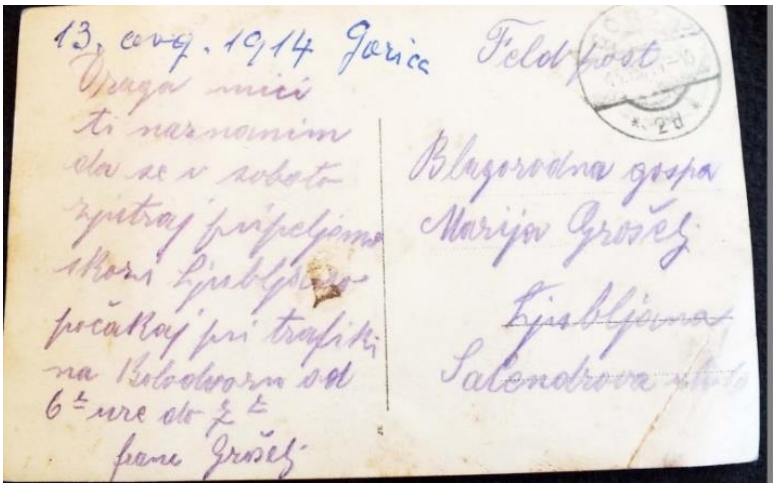
Dnevniki Franca Grošlja za obdobje od začetka prve svetovne vojne do oktobra 1915 niso ohranjeni. Navedbe v literaturi pa se ujemajo z dopisnico, ki jo je Franc Grošelj 13. avgusta 1914 poslal ženi Mariji z naslednjo vsebino: *»Draga Mici, ti naznanim, da se v soboto zjutraj pripeljemo skozi Ljubljano, počakaj pri trafiki na kolodvoru od 6h ure do 7 ure. Franc Grošelj.«*

Slika 5: Vojaške vaje na Matajurju pred svetovno vojno (Goriški muzej), povzeto po knjigi Slovenci + prva svetovna vojna 1914–1918, str. 29.

Dopisnica nam dokazuje, da se je tudi Grošelj udeležil vojaških vaj pred začetkom prve svetovne vojne (mogoče je bil prav na Matajurju), od koder je domov poslal omenjeno dopisnico. Skupaj s 27. pešpolkom pa se je **15. avgusta 1914** odpeljal iz Ljubljane na rusko bojišče. Verjetno je bil tam do maja 1915, skupaj s svojim 27. domobranskim pešpolkom. **6. maja 1915** se je njegov polk odpeljal iz Ljubljane na soško fronto.

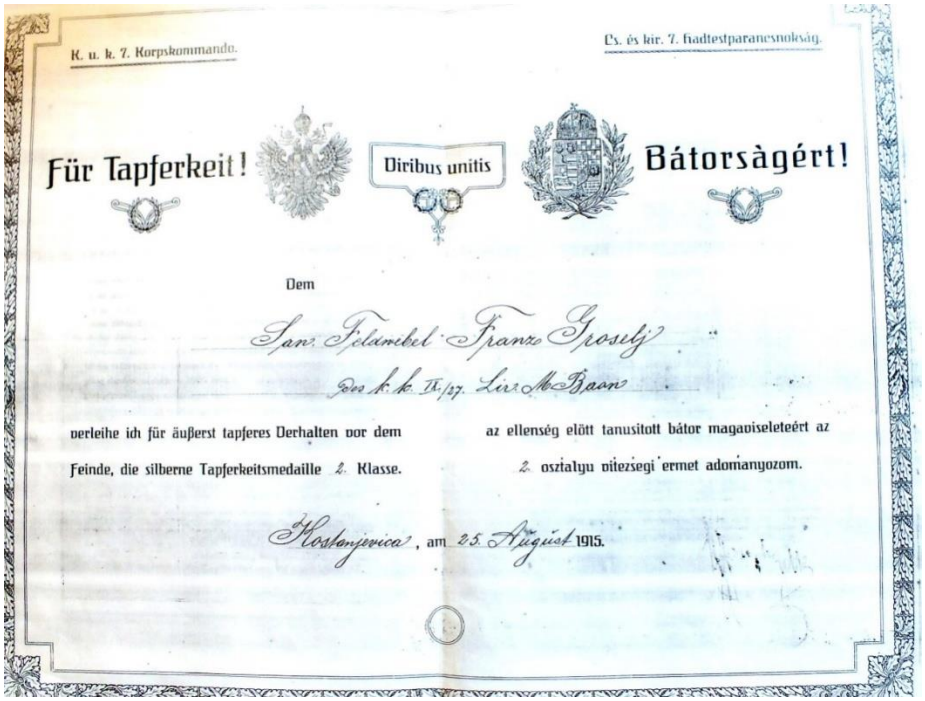
[6] Tomaž Budkovič: 27. domobranski pehotni polk / 2. gorski strelski polk, Slovenci + prva svetovna vojna 1914-1918, Ljubljana, 2010, str. 28.

Slika 6: Dopisnica Franca Grošlje z dne 13. avgusta 1914, hrani Silva Grošelj.

PRIZNANJA IN SPOMINSKE ZNAČKE FRANCA GROŠLJA

Iz tega obdobja je ohranjeno Grošljevo **priznanje za hrabrost v vojni**, ki ga je prejel 25. avgusta 1915 v Kostanjevici. Ovrednoteno je bilo **s srebrno medaljo 2. razreda**. Kaj ta nagrada pomeni, je v nemškem jeziku pojasnjeno na drugi strani priznanja.

K. u. k. 7. Korpskommando.

Ck. és kir. 7. hadtestparancsnokság.

Für Tapferkeit! Diribus unitis Bátorságért!

Dem

Jan. Filambel Franz Grošelj

des k. k. IR/27 Lin. M. Baon

verleihe ich für äußerst tapferes Verhalten vor dem Feinde, die silberne Tapferkeitsmedaille 2. Klasse.

az ellenség előtt tanusitott bátor magaviseleteért az 2. osztalyu nitezsegi ermet adomanyozom.

Kostanjevica, am 25. August 1915.

Slika 7: Priznanje Francu Grošlju za hrabrost z dne 25. 8. 1915, ki je bilo ovrednoteno s srebrno medaljo 2. razreda in z mesečno denarno nagrado, hrani Silva Grošelj.

Na hrbtni strani priznanja je naslednji zapis: *»Namenjeno lastniku medalje za hrabrost: za zlato medaljo mu pripada mesečno 30 kron, za srebrno 1. razreda 15 kron mesečno in za srebrno medaljo 2. razreda 7 kron in 50 helerjev in sicer vsak mesec, v katerem je bila medalja dodeljena, v naprej. Sklicevanje na prejemanje nagrade se konča z mesecem, ko prejemnik nagrade umre ali je kazensko obsojen, glede na predpisan zakon o prejemanju nagrad za hrabrost.*

Med postopkom sodne kazni ali preiskovalnega zapora je možno sklicevanje na prejemanje dodatkov, vezanih na medaljo. Možnost naknadnega sklicevanja, v kolikor je prejemnik krivde oproščen in je sklep pravnomočen. Za umrlim prejemnikom nagrade lahko še naprej te dedujejo njegovi nasledniki.
Primer: Desetniku se podeljuje medalja za hrabrost 19. januarja 1915. Dodatek za mesec januar 1915 prejme takoj, 1. februarja pa v naprej za tekoči mesec. 15. marca je sodno pregledan, zato v aprilu ne prejme dodatka. 25. aprila je preiskava končana, obsojenec je nedolžen, zato se mu dodatek za april takoj izplača. Medalja za hrabrost po smrti prejemnika pripada njegovim dedičem.«[7]

Poleg pisnega priznanja za hrabrost je Franc Grošelj prejel in hranil še nekaj medalj in brošk. Razlago zanje smo poiskali v knjigi Janeza J. Švajncerja: *Svetovna vojna 1914–1918, Slovenci v avstro-ogrski armadi* (Maribor, Pokrajinski muzej, 1988).

Slika 8: Vojaška zaslužna medalja Franca Grošlja, znana kot signum laudis; na traku hrabrostne medalje, običajno prvo odlikovanje oficirjev na bojišču.

Slika 9: Franc Grošelj je nosil tudi planiko, kovinski znak vojakov 2. gorskega strelskega polka, kakor se je **maja 1917** preimenoval 27. domobranski pehotni polk.

Sl. 10: Karlov križec, železni zaslužni križec, od leta 1916 dalje odlikovanje za zasluge na bojišču, vendar ne za hrabrost.

Sl. 11: Križec z zlatim osredjem in rimsko VI, verjetno križec za večletno službo.

Sl. 12: Križec z letnico 1916. Verjetno ga je Grošelj dobil za obdobje, ki ga je v tem letu preživel na soški fronti.

Slika 13: Franc Grošelj je hranil tudi srebrno značko z napisom Franc Jos. I. in s podobo cesarja.

Broško s podobo cesarja Franca Jožefa I. je Grošelj verjetno kupil. Janez J. Švajncer v svoji knjigi o tem piše naslednje: *»Prodaja je bila pomemben element znakov in razlog za njihov nastanek, saj je na nekaterih dobesedno zapisano, da je denar od prodaje namenjen za vdove in otroke padlih ali za invalidski sklad. Polki so imeli v ta namen posebne sklade. V glavnem pa se je denar verjetno stekel pri vojnem ministrstvu. Dopustiti je potrebno možnost, da so bili znaki kdaj razdeljeni tudi brezplačno.«*[8]

[7] Prevod iz nemščine: Teja Gostinčar, profesorica nemščine na OŠ Rodica.
[8] Janez J. Švajncer: Svetovna vojna 1914–1918, Slovenci v avstro-ogrski armadi, Maribor, 1988, str. 51-52.

Slika 14: Priznanja in evidenčni obesek Franca Grošlja (hrani Silva Grošelj)

Grošljev vnuk Vito Stanislav Grošelj hrani tudi priznanje Francu Grošlju iz povojnega obdobja, iz leta 1929, na katerem je v cirilici zapisano: *»Njegovo veličanstvo Aleksandar I. po milosti Božjoj i voljo narodnoj Kralj Srba, Hrvata in Slovenaca, blagovoleo je ukazom svojim od 17. decembra 1928 god. No. 52081 odlikovati višjeg stražnika v Ljubljani FRANCA GROŠELJA zlatom medaljom za građanske zasluge, što mu ovim uverenjem potvrđuje KO NO. 2763, Kancelar kraljevskih ordena diviz. general, Beograd, 1. marta 1929 god., sekretar Kancelarije kraljevskih ordena«*[9]

Omenjeno besedilo bi lahko prevedli takole: »Njegovo veličanstvo Alexander I po milosti Božji in ljudski volji kralj Srbov, Hrvatov in Slovencev, blagovolil je izdati ukaz 17. decembra 1928. No. 52 081 za višjega stražnika v Ljubljani FRANCA GROŠLJA zlato medaljo za civilne zasluge, kar potrjuje s tem potrdilom KO št. 2763, kancler za kraljevska odlikovanja, divizijski general, Beograd, 1. marca 1929, sekretar Urada kraljevske medalje.« Ko je Franc Grošelj prejel to priznanje, je bil star 55 let, kar pomeni, da je bil že blizu konca svoje poklicne kariere.

6 ŽIVLJENJE FRANCA GROŠLJA V VOJNIH LETIH 1915–1916

Obdobje od 20. oktobra 1915 do 12. aprila 1916

Najstarejši ohranjeni dnevniški zapisi Franca Grošlja se nanašajo na obdobje od 20. oktobra 1915 do 12. aprila 1916. V tem obdobju (od 22. 10. 1915 do 19. 11. 1915) je en mesec delal v vojaški bolnici **v Lipiku v Slavoniji**, nato je bil premeščen v vojaško bolnico **v Admontu na Zgornjem Štajerskem**. Tam je delal od 21. novembra 1915 do 16. januarja 1916. V dnevih od 17. januarja do 8. februarja 1916 so se vozili z vlakom po Avstriji (Dunaj) in Ogrski (Budimpešta, Peč) proti bojišču v Galiciji.

[9] Prevod iz cirilice: Vito Stanislav Grošelj, januar 2015.

Slika 16: Na poti iz Galicije na avstro-ogrsko-italijansko bojišče (Goriški muzej), povzeto po knjigi Slovenci + prva svetovna vojna 1914–1918, 2010, str. 30.

V Stanislau so prispeli 8. februarja 1916, nato je bil Franc Grošelj dodeljen vojaški bolnici **v Vočenicah**. 23. februarja 1916 so odkorakali iz Vočenic na kolodvor ter se odpeljali neznano kam. Izkazalo se je, da so se preko Ogrske (Miškolc–Budimpešta–Gradec–Zagreb) odpeljali v zaledje soškega bojišča. 28. februarja 1916 so se nastanili **na Črnem Vrhu nad Idrijo**, kjer je Grošelj skrbel za bolnike (marode) do 5. aprila 1916. Tega dne so odkorakali s Črnega Vrha proti Colu v Vipavsko dolino (Ajdovščina–Vrtovin–Šempas) in se nastanili **v Gojaču.** Dnevniški zapisi so ohranjeni do 12. aprila 1916. Za vmesno obdobje (od 12. 4. do 4. 6. 1916) dnevniških zapisov ni, tako da ne vemo, kaj se je z Grošljem takrat dogajalo.

Obdobje od 4. junija 1916 do 24. avgusta 1916

V drugem zvezku ohranjenih dnevniških zapisov je zajeto obdobje od junija do avgusta 1916, ko se je polk najprej en teden zadrževal **na Kalvariji Podgora** pri Gorici, nato pa se je premaknil na Kras, v okolico Tržiča, ki ga Grošelj ves čas imenuje z italijanskim imenom **Monfalkone**. V tem času je bil priča hudim artilerijskim in letalskim napadom Italijanov na avstro-ogrske položaje na Doberdobskem Krasu.

Dnevnike za čas od 4. junija do 24. avgusta 1916 smo natančno preučili. Ugotavljamo, da se je Franc Grošelj v tem obdobju nahajal v krajih, ki jih navaja spodnja preglednica.

Preglednica 7: Kraji bivanja Franca Grošlja v času od 4. junija do 24. avgusta 1916

Kraj bivanja	*obdobje*	*Število dni*
Ljubljana–Občine pri Trstu–Ajševica	4. 6. 1916	1 dan
Kalvarija Podgora	**4.–10. 6. 1916**	**7 dni**
Šempas	11.–12. 6. 1916	2 dni
Kostanjevica–Vojščica/pohod	13. 6. 1916	1 dan
Vojščica (Kras)	**14.–18. 6. 1916**	**5 dni**
Monfalkone–Sv. Ivan–Banya Bad	**19. 6.–15. 7. 1916**	**27 dni**
Devin	**16. –21. 7. 1916**	**7 dni**
Devin–Banya Bad/pohod	22. 7. 1916	1 dan
Banya Bad	**23. –29. 7. 1916**	**7 dni**
Tunel sv. Ivan	**30. 7.-4. 8. 1916**	**6 dni**
Tunel sv. Ivan–Banya Bad	5. 8. 1916	1 dan

Banya Bad	**6. –13. 8. 1916**	**8 dni**
Kostanjevica–Korita/pohod	14. 8. 1916	1 dan
Korita na Krasu	**15. –20. 8. 1916**	**6 dni**
Doberdob	21. 8. 1916	1 dan
Gorjansko (Possecco)	22.–23. 8. 1916	2 dneva
Possecco–Ljubljana	24. 8. 1916	1 dan

Kakor je razvidno iz zgornje preglednice, se je Franc Grošelj v času od 4. junija do 24. avgusta 1916 nahajal v naslednjih krajih: na Kalvariji nad Podgoro 7 dni, na Vojščici na Krasu 5 dni, v Tržiču in okolici 57 dni ter v Koritih na Krasu pri Opatjem selu 6 dni. Z vsemi pohodi vred je bil v letu 1916 na soški fronti 83 dni oziroma dva meseca in 23 dni.

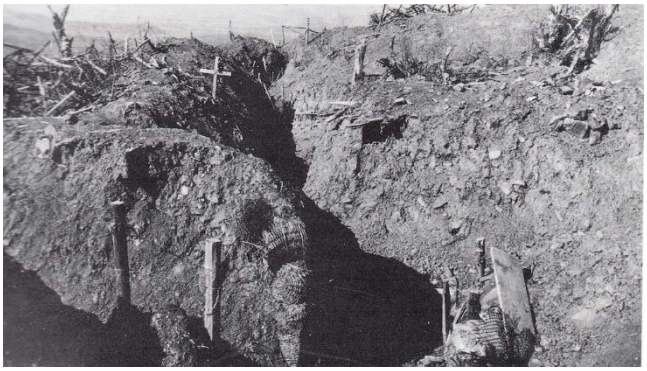
DOGAJANJE NA SOŠKI FRONTI

Kalvarija Podgora: 4.–10. 6. 1916 (7 dni)

Vseh sedem dni na Kalvariji je potekala bitka z Italijani. Ti so na njih metali ročne bombe, mine in šrapnele, nad njimi so letali italijanski avioni (tudi sedem naenkrat), ki so nanje prav tako sipali šrapnele, granate in mine. Ponoči so slišali streljanje z Doberdoba in Svetega Martina.

O ranjenih in mrtvih:

V tednu dni, ko je bil Grošelj s svojim bataljonom na Kalvariji, omenja 34 ranjenih, od teh največ 9. junija (29). Za tri vojake je zapisal, da so bili ranjeni zaradi min. V istem obdobju omenja 7 mrtvih, največ 9. junija (6).

Slika 17: 9. avgusta 1916 so Italijani zasedli avstro-ogrske položaje na grebenu Kalvarije nad Podgoro, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledeh soške fronte, 1998, str. 123.

Vojščica: 14.–18. 6. 1916 (5 dni)

S Kalvarije so odkorakali proti Šempasu, kjer so ostali dva dneva. Vojaki 3. bataljona so se tam učili metati bombe, pri čemer sta bila dva ranjena (eden je izgubil desno roko). Potem so nadaljevali pohod proti Kostanjevici na Krasu in Vojščici. Hodili so vedno samo ponoči. Z območja Doberdoba in Sant Martina se je še naprej slišalo pokanje topov.

Tržič (Monfalkone), Sv. Ivan, Banya Bad: 19. 6. –13. 8. 1916 (57 dni)

V obdobju od 19. junija do 13. avgusta 1916 so se gibali na območju Tržiča (Monfalkone), bili so pri Svetem Ivanu, v Apnenci, v Banya Badu, v Tunelu sv. Ivan in v Devinu.

Ves čas njihovega bivanja v okolici Tržiča je potekala topniška, artilerijska bitka in avionski napadi z italijanske strani. V zraku je bilo naenkrat tudi 18 italijanskih avionov (npr. 9. 8.),

kar kaže na premoč italijanske strani glede oborožitve. Včasih so napadi potekali samo podnevi, velikokrat pa čez cel dan in še ponoči, včasih pa samo popoldne in ponoči.

Slika 18: Avstro-ogrski protinapad nekje na Krasu, 26. avgusta 1917. Oblak dima je sled uporabe plamenometalca na čelu napada, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledeh soške fronte, 1998, str. 173.

Italijani so s topovi metali **težke granate** (28-centimetrske) in **šrapnele** ter z minometi **mine**, streljali so **z revolverji, puškami in strojnicami**. Grošelj večkrat omenja »dromel ogenj« ali »bobneči ogenj«, kakor so imenovali več dni trajajoče topovsko obstreljevanje (npr. 29. 6., 6. 7. in 8. 8.).

Slika 19: Razpoloženje v avstro-ogrskih strelskih jarkih na Krasu. V ozadju je vhod v kaverno – edino varno zaklonišče med obstreljevanji, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledeh soške fronte, 1998, str. 145.

Topništvo je imelo pri njihovem načinu rovskega bojevanja odločilen pomen. Topovi so z granatami uničevali strelske jarke in žičnate ograje, da je lahko pehota nato napredovala in napadla. Verjetno je s tem povezana beseda **farikati,** kar naj bi pomenilo jurišati. Grošelj je npr. 3. julija zapisal: »... *Ob ½ 9h zvečer so Italijani farikali, kar prišli so v naše dekunge, padlo jih je veliko, a so vseeno kar korakali naprej, da jih je naša artilerija nazaj zbijala. Vseeno so šli kar naprej, ker je bilo toliko Italijanov, da je bilo vse kar črno.«* Med tem, ko so težke granate razbijale strelske jarke in omogočile farikanje, pa so bile za vojake zelo nevarni šrapneli in mine, pa tudi padajoče kamenje, ki so ga sprožale granate. Včasih so se v strelskih jarkih z Italijani tepli neposredno, človek s človekom, kar s kolmani, s kopiti pušk (npr. 10. 8.).

Slika 20: Polni zadetek italijanske granate v avstro-ogrski zaklon pri koti 121 vzhodno od Tržiča (Monfalcone), povzeto po knjigi povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledeh soške fronte, 1998, str. 69.

O ranjenih:

Grošelj je poleg skopih opisov bitk občasno navedel tudi število ranjenih in mrtvih. Podatki so nepopolni, a kljub temu zanimivi. V 57-ih dneh, ki so jih prebili v okolici Tržiča, je posamično omenil **48 ranjencev**, pogosto s pripisom, da so težko ranjeni. Včasih je omenil, da so bili ranjeni od granat. Najpogosteje (12 x) pa je zapisal, da je bilo **zelo veliko ranjenih**, da se jih ni dalo šteti (27., 29. in 30. 6.; 1., 2. in 23. 7., 4., 5., 6., 7., 8. in 10. 8.).

Slika 21: Bitka na Krasu je terjala številne žrtve. Na sliki, posneti na vojaškem pokopališču v vrtači pri Nabrežini 27. avgusta 1917, padlim vojakom pred pogrebom odvzemajo osebne predmete. Levo stoji vojaški duhovnik (feldkurat). V ozadju so sveži grobovi, označeni s številkami, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledeh soške fronte, 1998, str. 169.

O mrtvih:

V obdobju, ko so se zadrževali v okolici Tržiča, je posamično omenil **38 smrti vojakov in 4 pogrešane.** Ponekod je dopisal vzrok smrti, npr. 27. 7. je italijanski avion z bombo ubil tri vojake. 29. 7. je vojaka, ki je stal na straži, zadela krogla ravno v srce. 6. 8. je en vojak umrl od minometalca, bencin se je vžgal in vojak je zgorel. 7. 8. je enega vojaka zadela krogla v glavo in je zelo trpel, preden je umrl. Poleg tega Grošelj navaja več skupinskih smrti, npr. 27. 6., ko je 3. bataljon v bitki izgubil **56** mož. 29. 6. je 31. pešpolk izgubil **175** vojakov, Grošelj pa je zapisal, da od njihove kompanije »*ni prišlo skoraj nič iz dekung, ker so ležali mrtvi in ranjeni.«*[10] Večkrat (8x) je zapisal, da je bilo **veliko mrtvih** ali da so imeli hude izgube, ni pa navedel števila mrtvih (28., 29. in 30. 6., 3. 7. ter 9., 10. in 12. 8.). Od 80. pešpolka je 10.

[10] Polki (regimenti) so bili sestavljeni iz bataljonov, ti pa iz stotnij. Vsak pehotni polk je imel v štirih bataljonih po štiri stotnije. V vojni je stotnija štela 250 mož, toda zaradi izgub je bilo običajno število precej manjše. Tako bi moral imeti po predpisanem vojnem stanju bataljon 1000 mož in polk 4000 mož, razen tega še 25 mož z dvema strojnicama v strojničnem oddelku in 22 tovornih živali. (Janez J. Švanjcer, 1988, str. 20).

avgusta 1916 ostalo samo še 80 mož, vsi ostali so bili ranjeni, mrtvi in ujeti. *»Tudi Italijanov je bilo vse črno mrtvih, ker so se direktno s kolmani kar tepli v šicen grabnu.«*

Korita na Krasu: 15.–20. 8. 1916 (6 dni)

V Koritih je Franc Grošelj ostal s svojim bataljonom šest dni. Vse dni je potekala topovska bitka, večinoma čez cel dan, večkrat pa tudi ponoči. V ognju je bil tudi bližnji Doberdob. Italijani so streljali s topovi (težke granate), s strojnicami in puškami. Nad njimi so letali italijanski avioni in en avstro-ogrski. To dejstvo jasno kaže na premoč v opremljenosti italijanske vojske. Vojaki so zvečer odhajali delat nove strelske jarke in se zjutraj vračali.

Ranjeni in mrtvi:

V tem času je posamično omenil 12 ranjenih, trikrat pa je zapisal, da je bilo veliko ranjenih in mrtvih na obeh straneh (16., 17. in 18. 8.). 16. 8. je omenil, da je šlo mimo veliko ranjencev.

Slika 22: Med 10. in 11. soško bitko je frontna črta potekala v neposredni bližini izvirov Timava. Na posnetku so ruševine cerkve sv. Ivana (desno) in mlina ob izvirih (levo), povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledeh soške fronte, 1998, str. 173.

Zanimivosti:

- Zanimivo je, kako so nadrejeni **kaznovali** vojake. Po njihovem naročilu jih je moral Grošelj več dni zaporedoma privezovati za dve uri, npr. 13. 7. na Kalvariji Podgori in 20. 8. v Koritih (npr. dva samo zato, ker nista hotela k viziti).
- Zanimivo je, da je Grošelj včasih Italijane poimenoval **Polentarje** (npr. 27. 7.).
- Večkrat je omenjal, da je videl velika **sveža grobišča**. Ko je bil 25. junija pri cerkvi svetega Ivana pri Devinu, je videl 45 grobov vojakov 27. domobranskega pešpolka, ki so padli 1. maja in 19. junija 1916. Pri devinskem gradu je 16. julija opazil, da je bilo v gradu pokopanih veliko vojakov (omenja tudi zelo lepo kapelo). Zelo veliko vojaško pokopališče je videl na Gorjanskem 22. avgusta 1916.
- Nekajkrat je opisoval **opustošena naselja**. V Devinu si je 17. julija ogledoval Hotel Pless: *»Šel k in ogledoval Hotel Pless in bilo je vse razbito po celem hotelu, novi mebel glasovir ves razbit in velik avtomat tudi, po trgovini vse razmetano in tako je bilo povsod po hišah razbito.«*
- V dnevnikih je navedel več podatkov **o Gorici.** 6. junija 1916 na Kalvariji piše, da so Italijani sipali šrapnele na hiše v Gorici. 9. junija so Italijani na Gorico izstrelili eno veliko granato (28 centimetrsko), ki je na cesti ubila pet oseb in štiri ranila, med njimi enega oberleitnanta (nadporočnika). Spet so na Gorico sipali šrapnele. 10. junija je v Gorici neki ženski *»odbilo glavo ter razneslo možgane okoli po luftu.«* 13. avgusta so bili žalostni, ker so izvedeli, da so Italijani v Gorici. Italijani so Gorico zavzeli že 9. avgusta, v Grošljevem bataljonu pa so to izvedeli štiri dni pozneje (13. 8.). Ker so bili tudi sami branitelji Gorice, ko so se borili na Kalvariji nad Podgoro, so bili zaradi tega

še bolj žalostni. Kasneje Grošelj omenja, da je 17. avgusta avstro-ogrska armada v Gorici zavrnila Italijane.
- Podobnih zanimivosti, pogosto tudi tragičnih dogodkov, je v dnevnikih še veliko.

DELO FRANCA GROŠLJA NA SOŠKI FRONTI

Franc Grošelj je bil sanitejc, pripadnik vojaške zdravstvene enote, zato je bila njegova naloga, da je oskrboval ranjence in skrbel za bolnike.

Vsak dan je **vodil bolnike k viziti**, razen če je jutranja bitka z Italijani to onemogočala. Če so vojaki resno zboleli, jih je oddal v bolnico ali na hilfplac, na zasilni bolniški prostor ali prevezovališče. Najpomembnejše njegovo delo pa je bilo, da je **čakal na ranjence** in jih takoj oskrbel. Večkrat je šel na oglede po strelskih jarkih, da je preverjal, če je kdo ranjen. Včasih je imel srečo, saj je tik za njim počila granata. Življenje vojakov v času bitk je bilo zelo naporno, saj so velikokrat potekale tudi ponoči, dan za dnem. Grošelj pa je dežural in čakal na morebitne ranjence. Zaradi tega je imel spanja zelo malo in ni čudno, da je bil zelo utrujen. Zaradi neprespanih noči se je počutil slabotnega, da je, kot je zapisal, včasih hodil naokoli kot pijan. V času bitk so jedli samo enkrat na dan, običajno ponoči, okoli 23. ure. Kadar pa je streljanje malo ponehalo, so vojaki popravljali strelske jarke. Kadar so imeli žrtve, je Grošelj poskrbel, da so mrtve vojake pokopali.

Slika 23: Avstro-ogrski vojaki zaman iščejo preživele, potem ko je italijanska granata zadela zasilni avstro-ogrski zaklon, povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledeh soške fronte, 1998, str. 66.

Franc Grošelj je **skrbel tudi za čistočo**. Pod njegovim nadzorstvom so vojaki kopali letrine, jame za stranišča. V tem obdobju so vojake dvakrat cepili proti koleri (17. 6. in 17. 8). Vojaki so imeli težave tudi z ušmi, ko pa so spali, so jih grizle bolhe.

Zelo redko, če je bila v bližini voda in ni bilo bitk, je Grošelj spremljal vojake, da so se umili ali oprali perilo. V času bitk pa za takšno higieno ni bilo mogoče skrbeti, ker so morali napadati sovražnika in čim bolj paziti, da so preživeli. Grošelj omenja, da je po hudih bitkah v strelskih jarkih zelo smrdelo po krvi, zato je naročil, da so jih poškropili z apnom in tako razkužili.

Redno je moral hoditi na raport **h komandantu bataljona**, da je poročal o bolnikih in ranjencih. Včasih pa jih je prišel nadzirat general (npr. 26. 7.).

Grošelj je skrbel tudi **za kuhinjo**. Glede na to, da dokaj natančno piše o tem, kaj so jedli, je verjetno nadzoroval pripravo in delitev hrane. 18. 8. je tudi zapisal, da je šel po vino v vas

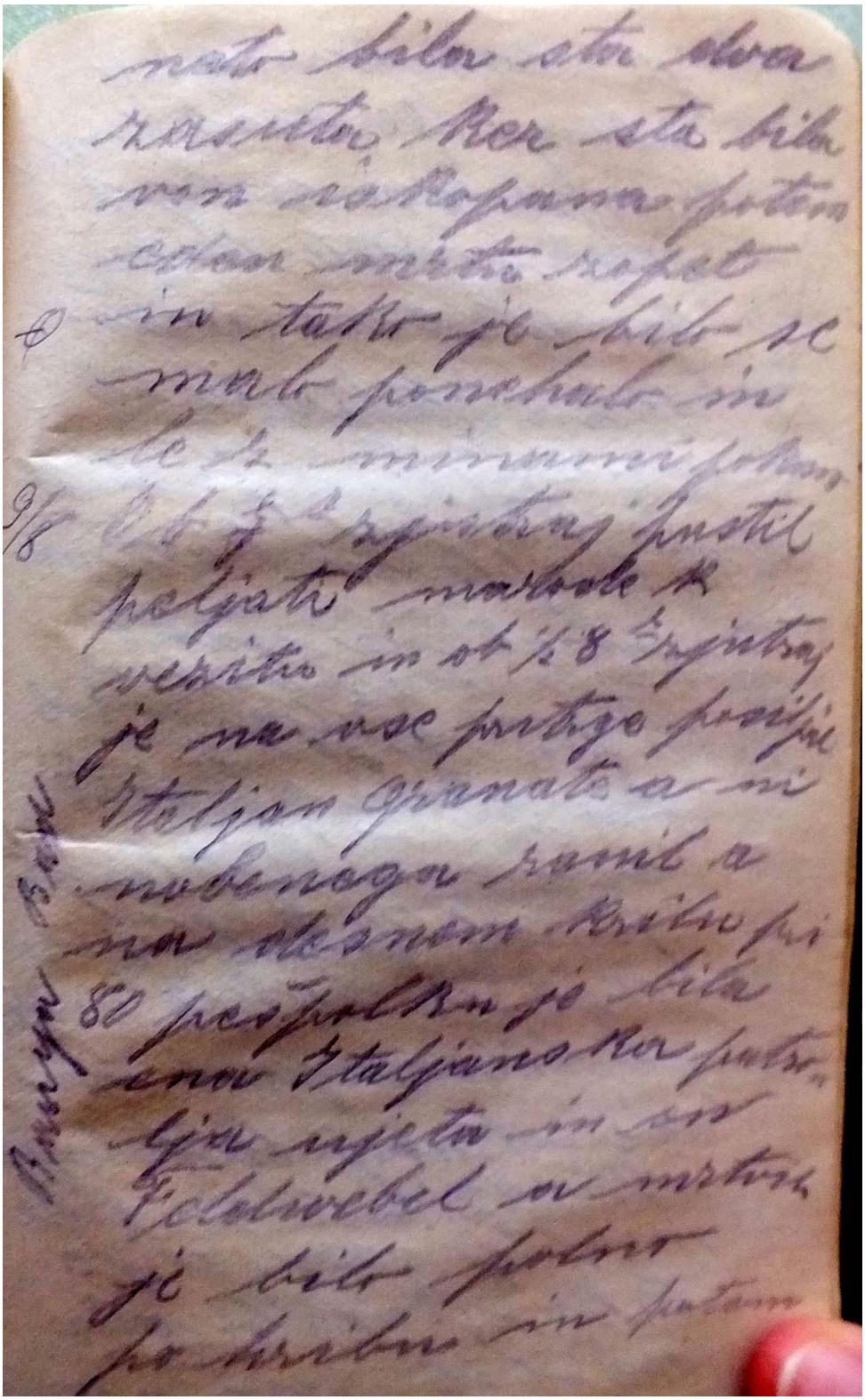
Lipe. Tudi njegov vnuk Vito Grošelj se spominja, da je dedek omenil, da je pregledoval hrano.

Prostega časa v tem času skoraj ni imel. Enkrat si je lahko šel ogledat devinski grad. Ko so se za nekaj dni ustalili ob morju v Tržiču, se je lahko tudi kopal v morju, npr. 19. , 21. in 22. julija 1916. A tudi to ni bilo brez nevarnosti, npr. 22. 7. sta dve granati padli ravno na tisto mesto, kjer so se prej kopali.

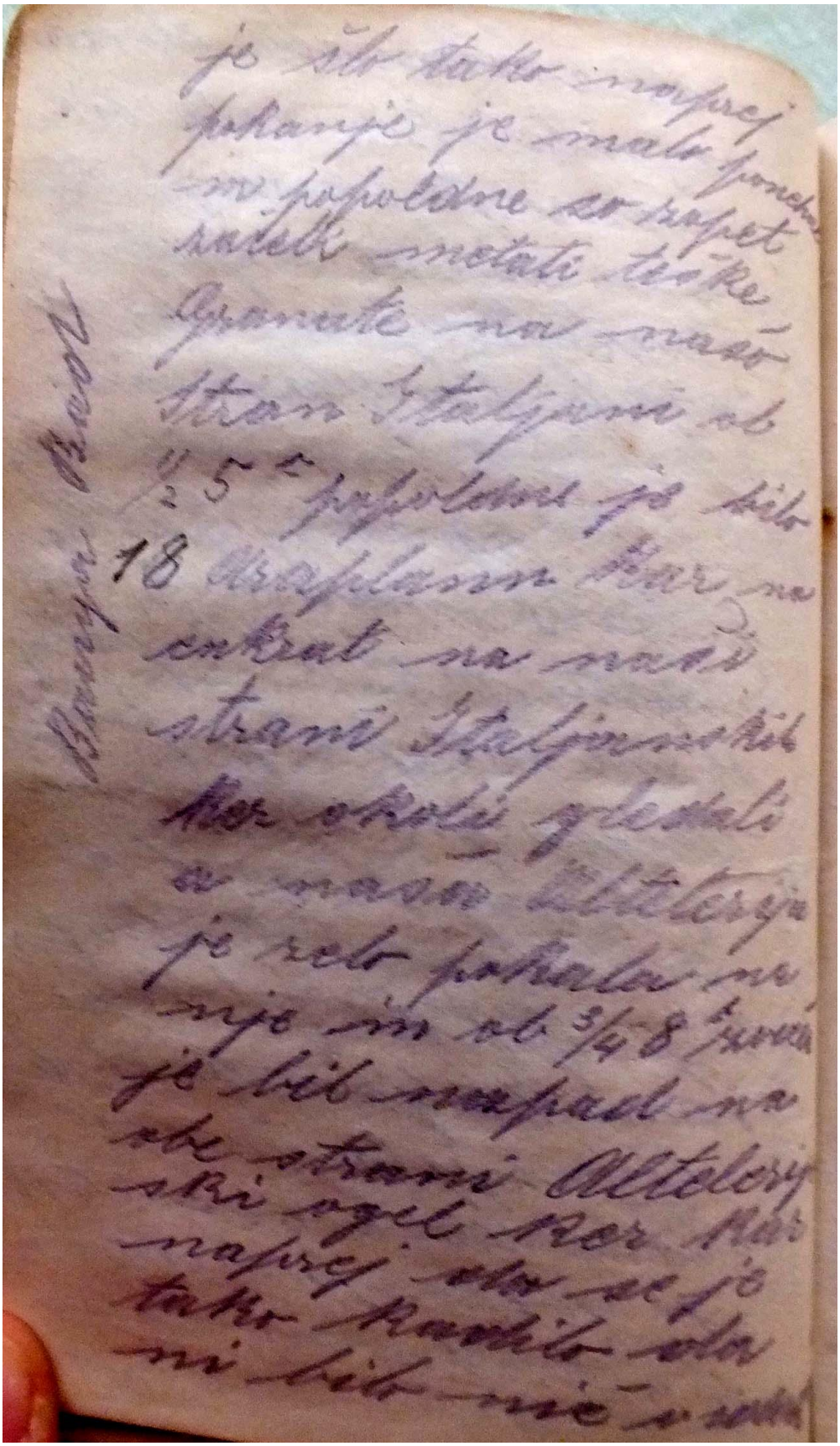
Grošljevo zdravje se je poslabšalo v Koritih 20. 8., ko je dobil visoko vročino. Odpeljali so ga v bolnico na Gorjansko na Krasu, nato v Possecco, od tam pa so ga odnesli na vlak za Ljubljano. Očitno je bil tako slaboten, da ni mogel sam hoditi. Življenje na soški fronti je bilo zelo naporno. Bilo je malo spanja, veliko dela, veliko krutosti in strahu za preživetje. To je privedlo do njegove dokončne onemoglosti in do izbruha bolezni, zaradi katere je lahko zapustil soško bojišče.

7 PRIMER DNEVNIKA FRANCA GROŠLJA

Kakšno delo smo opravljali, ko smo analizirali Grošljeve dnevnike, naj prikaže primer dnevnika s soške fronte za 9. avgust 1916, ko se je njegov bataljon nahajal v Banya Badu v bližini Tržiča (z italijanskim imenom Monfalcone).

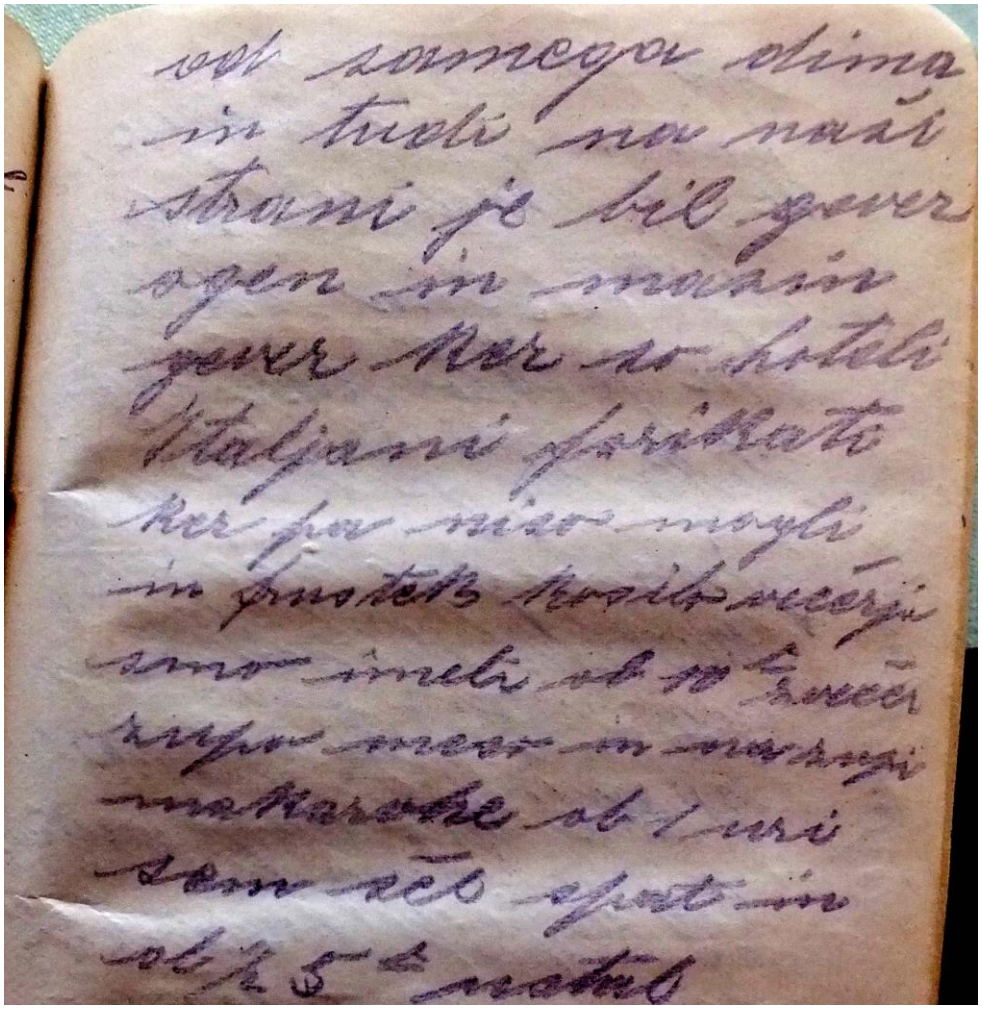

Slika 15a: Prva stran dnevnika za 9. avgust 1916, Banya Bad pri Tržiču (Monfalkone).

Slika 15b: Druga stran dnevnika za 9. avgust 1916, Banya Bad pri Tržiču (Monfalkone).

.

Slika 15c: Tretja stran dnevnika za 9. avgust 1916, Banya Bad pri Tržiču (Monfalkone).

8 ŽIVLJENJE FRANCA GROŠLJA V VOJNIH LETIH 1917–1918

Grošljevi dnevniški zapisi za čas od 24. avgusta 1916 do 8. julija 1917 se niso ohranili. Ko se je Grošelj povsem onemogel vrnil s soške fronte, je verjetno nekaj časa preživel v bolnici in verjetno tudi doma, da je okreval. Dnevniki se nadaljujejo spet 8. julija 1917.

DOLŽINA BIVANJA V RAZLIČNIH KRAJIH

Preglednica 8: Kraji, kjer se je Grošelj zadrževal v času od 8. julija 1917 do 1. marca 1918

Obdobje	*Kraj*	*Število dni*	*Število dni skupaj*
8. 7. 1917	Ljubljana (doma)	1	1
9. 7. 1917	Vožnja	1	1
10. – 15. 7. 1917	**Reka**	**6**	**6**
16. – 18. 7. 1917	Ljubljana (doma)	3	4
19. – 25. 7. 1917	**Reka**	**7**	**13**

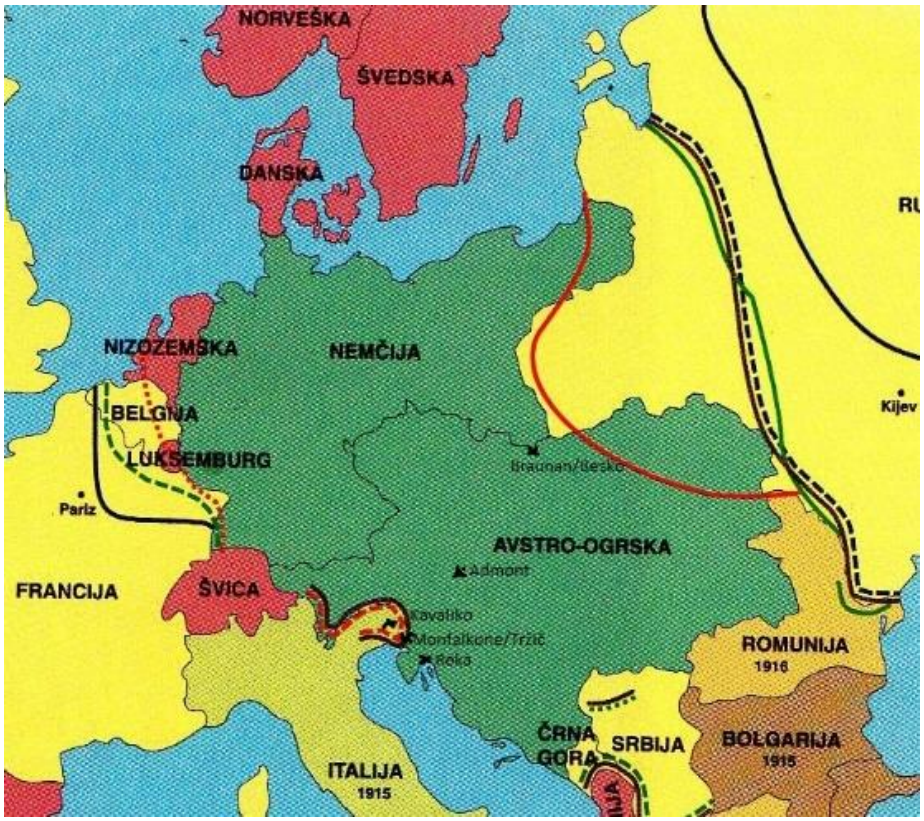
26. – 27. 7. 1917	Ljubljana (doma)	2	3
28. 7. – 6. 8. 1917	**Reka**	**10**	**23**
7. 8. 1917	Vožnja	1	2
8. 8. 1917	Ljubljana (doma)	1	4
9. – 23. 8. 1917	**Reka**	**15**	**38**
			Reka: 38 dni
24. – 28. 8. 1917	Vožnja	4	4
29. 8. – 26. 9. 1917	**Beško oz. Braunan**	29	29
			Braunan: 29 dni
27. 9. 1917	Vožnja	1	1
28. 9. – 24. 10. 1917	**Admont**	**27**	**27**
25. 10. 1917	Vožnja	1	1
26. 10. 1917	Ljubljana (doma)	1	1
27. 10. – 1. 11. 1917	Vožnja	6	7
2. – 9. 11. 1917	Ljubljana (doma)	8	9
10. 11. 1917	Vožnja	1	8
10. – 27. 11. 1917	**Admont**	**17**	**44**
28. – 29. 11. 1917	Vožnja	2	10
30. 11. – 18. 12. 1917	Ljubljana (doma)	19	28
19. 12. 1917	Vožnja	1	11
20. – 1. 3. 1918	**Admont**	**73**	**117**
	skupaj	164 dni	Admont 117 dni

Preglednica 9: Kraji, kjer se je Grošelj zadrževal v času od 1. marca 1918 do 23. oktobra 1918

Obdobje	*Kraj*	*Število dni*	*Število dni skupaj*
12. 4. 1918	Ljubljana (doma)	Na dopustu	Na dopustu
13. 4. 1918	Vožnja in marš	1	1
14. 4.– 23. 4. 1918	**Moskali**	**10**	**10 v Moskali**
24. 4.–25. 4. 1918	**Čaka**	**2**	**2 v Čaki**
26. 4.–18. 5. 1918	**Kavaliko in Feletto**	**23**	**23**
19. 5. 1918	Vožnja	1	2
20. – 22. 5. 1918	Ljubljana (doma)	3	3
23. 5. 1918	Vožnja	1	3
24. 5. – 16. 6. 1918	**Kavaliko**	**24**	**47**
17. 6. 1918	Vožnja	1	4
18. – 21. 6. 1918	Ljubljana (doma)	4	7
22. 6. 1918	Vožnja	1	5
23. 6. – 7. 7. 1918	**Kavaliko**	**15**	**62**
8. – 11. 7. 1918	Ljubljana (doma)	4	11
12. 7. 1918	Vožnja	1	6
13. 7. – 27. 7. 1918	**Kavaliko**	**15**	**77**
28. 7. 1918	Vožnja	1	7
29. 7.– 1. 8. 1918	Ljubljana (doma)	4	15
2. 8. 1918	Vožnja	1	8
3. 8. – 22. 8. 1918	**Kavaliko**	**20**	**97**
23. 8. 1918	Vožnja	1	9
24. – 25. 8. 1918	Ljubljana (doma)	2	17
26. 8. 1918	Vožnja	1	10
27. 8. – 11. 9. 1918	**Kavaliko**	**16**	**113**
12. 9. 1918	Vožnja	1	11
13. – 15. 9. 1918	Ljubljana (doma)	3	20
16. 9. 1918	Vožnja	1	12
17. 9. – 30. 9. 1918	**Kavaliko – Feletto**	**14**	**127**
1. 10. 1918	Vožnja	1	13
2. 10. 1918	Ljubljana (doma)	1	21 dni doma
3. 10. 1918	Vožnja	1	14 dni na vožnji

4. 10. – 23. 10. 1918	**Kavaliko – Feletto**	**20**	**147 dni v Kavaliku**
Konec dnevnika			

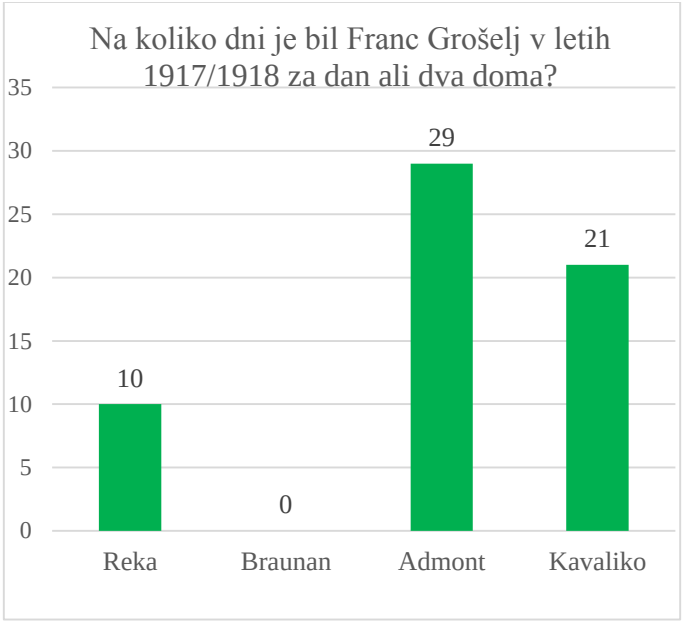
Reka: V vojaški bolnišnici na Reki je preživel **38 dni** v času od 10. julija do 23. avgusta 1917. V tem času je bil trikrat doma, večinoma po službeni dolžnosti, ko je bolnike peljal v bolnišnico v Šiško.

Slika 24: Avstro-Ogrska med 1. svetovno vojno in kraji, kjer je delal Franc Grošelj od leta 1917 do 1918 (Kras/Monfalkone, Reka, Barunan/Beško, Admont in Kavaliko). Zemljevid je povzet po Enciklopediji Slovenije 9, 1995, str. 398.

Braunan: Z Reke je odpotoval v Braunan oz. Beško v bližini takratne nemško-avstro-ogrske meje (danes se ta kraj nahaja na jugovzhodu Poljske, približno 40 km zahodno od Przemysla). Tam je delal v barakarski bolnišnici nepretrgoma **29 dni.**
Admont: Potem je bil premeščen v vojaško bolnišnico v **Admont** na Zgornjem Štajerskem, v kateri je delal skoraj štiri mesece (**117 dni**). Šele po enomesečnem bivanju v Admontu je smel spet domov. Ko je bil v Admontu, je domov odšel še trikrat. Po 73-dnevnem neprekinjenem delu v Admontu je verjetno dobil dopust, potem pa je bil premeščen v zaledje italijanskega bojišča.
Kavaliko: 13. aprila 1918 se je odpeljal iz Ljubljane proti Trstu. Najprej je bil 10 dni v Moskali, dva dneva v Čaki, nato pa je bil vse do konca v Kavaliku pri Vidmu (Cavalicco pri Udinah). Skupaj je bil v Kavaliku **147 dni** ali skoraj pet mesecev. V tem času je sedemkrat potoval domov, z vlakom preko Gorice v Ljubljano.

Kakor nam kaže spodnji graf, je Grošelj odhajal domov na 10 dni, ko je delal na Reki; ko je bil v Braunanu, ni smel domov na obisk, v Admontu je hodil domov povprečno na 29 dni, v Kavaliku pa povprečno na 21 dni.

GROŠLJEVO DELO V RAZLIČNIH KRAJIH

REKA: V vojaški bolnici na Reki je Grošelj vodil bolnike k viziti in skrbel zanje. Ker veliko piše o hrani, sklepamo, da je skrbel ali nadziral prehrano. Za bolnico je tudi kupoval hrano, večkrat pa je z vojaki šel v hrib nabirat koprive, ki so jih jedli pripravljene kot špinačo. Vsakih deset dni (1., 11. in 21. v mesecu) so redno dobivali lenungo, plačo ali žepnino, zato je lahko občasno v prostem času zavil v gostilno in si privoščil kakšno pivo ali hrano po želji.

BRAUNAN/BEŠKO: Njegova glavna zadolžitev je bila, da je skrbel za vizito. Svojega dela natančneje ne opisuje.

ADMONT: Vizite je imel večinoma dvakrat na dan, dopoldne in popoldne. Občasno je k viziti prišlo več sto vojakov. Njegovo delo je bilo tudi, da je sprejemal nove bolnike in odpuščal ozdravele. Večkrat je koga poslal v bolnico v Admont. Bolnikom je meril vročino (fiber) in skrbel za njihovo zdravljenje. Nadziral je tudi za čistočo bolnišnice in vojašnice, ki je bila v bližini. Bolniki so imeli probleme z ušmi. Nadrejenim je redno poročal (raport) o stanju v bolnišnici. Vsakih deset dni je vojakom delil kruh in lenungo. Urejal je tudi denarne zadeve za bolnišnico in za bolnišnico kupoval hrano.

MOSKALI: Bolnike je vodil k viziti, hudo bolne pa pošiljal naprej v bolnico.

KAVALIKO: V Kavaliku je imel vsak dan dve viziti, zjutraj in popoldne, včasih pa tudi zvečer. Večkrat je bilo pri viziti preko sto vojakov. Tudi v Kavaliku je vsak dan hodil na raport oz. poročat nadrejenim o stanju v bolnišnici. Po 9. oktobru 1917, ko je v bližnjem kraju Feletto usposobil novo bolniško sobo, je imel dopoldne vizito v Kavaliku, popoldne pa v Felettu.

Skoraj vsak dan je sprejemal bolne vojake v bolniško sobo. Če so bili zelo bolni, jih je spremljal v Videm (Udine) v bolnico. Prevezovanje ranjencev je bilo prav tako Grošljevo delo. Ker je bila fronta blizu, je bilo verjetno teh kar veliko. Bolnikom je meril vročino in jim

po potrebi dajal mrzle obkladke, skrbel je za zdravila. Nekajkrat so ga poklicali, da je šel zdravit tudi civilno prebivalstvo.

Tudi v Kavaliku je nadziral čistočo v prostorih. Tudi tukaj so imeli vojaki težave z ušmi. Vojaki so se večkrat kopali, Grošelj pa jih je pri tem priganjal. V bližini barakarske bolnišnice je bila tudi kasarna, v kateri je Grošelj prav tako nadziral čistočo in kopanje vojakov. Občasno je bil tudi vojaški frizer. Redno je hodil na raport poročat komandantu bataljona. Ker lenungo v Kavaliku omenja bolj poredko, je možno, da je niso več dobivali redno.

Drugo delo, ki ga je Grošelj opravljal, je bilo povezano z delom vojakov. Kmalu po prihodu v Kavaliko, so zidali v bolniški sobi, ribali sobe in belili. Potem je Grošelj priskrbel material iz bližnjega Vidma, da so začeli zidati kopalnico (letrino za kopanje). Občasno je bilo potrebno popraviti kakšno barako.

Ko se je 27. avgusta 1918 vrnil s kratkega dopusta v Kavaliko, je dobil zadolžitev, da začne delati novo bolniško sobo. Sledilo je vsakodnevno delo v novih prostorih, ki je trajalo do 11. septembra 1918, ko je selil opremo v novo bolniško sobo. 25. in 26. septembra 1918 je v bližnjem kraju Feletto iskal prostore še za eno novo bolniško sobo. Prvo vizito v novi bolniški sobi v Felettu je imel že 28. septembra 1918. V času svojega bivanja je v Kavaliku usposobil dve bolniški sobi in kopalnico, v Felettu pa dve bolniški sobi. Vse to kaže na velike potrebe po bolniški sobah v času zaključnih bojev na italijanski fronti.
Zadnji dan dnevnika (23. oktobra 1918) je zapisal, da je vse dopoldne selil v Felleto.

Grošelj je kot narednik skrbel, da so vojaki delali. Med drugim so junija in julija 1918 delali tudi na vrtu, avgusta pa so cepili drva. Nadziral je tudi »sanitete«, 29. maja 1918 pa so organizirali šolanje sanitetnih delavcev.

PREŽIVLJANJE PROSTEGA ČASA V RAZLIČNIH KRAJIH

Reka: na Reki se je v prostem času pogosto sprehajal po vrtu ali posedal na klopi. Večkrat je odšel na ogled mesta Reke. Ob večerih je opazoval ladje, ki so bile lepo razsvetljene. Ob nedeljah je šel k jutranji maši. Kadar je bilo vroče, se je lahko včasih, ob popoldnevih, tudi kopal v morju.

Slika 25: Relikvija na tkanini, ki je Franca Grošelja tolažila v težkih trenutkih prve svetovne vojne.

Admont: Grošelj omenja samo, da je ob nedeljah hodil k maši.
Kavaliko: V Kavaliku verjetno ni bilo možnosti, da bi redno obiskoval maše, ker to v petih mesecih bivanja v Kavaliku omenja samo sedemkrat (kar pomeni povprečno enkrat na tri

tedne). Ker je zelo redko zapisal, da se je šel sprehajat, sklepava, da je bil v tem času polno zaposlen. Enkrat omenja, da sta se z nekim kolegom spila precej vina (8. 9. 1918).

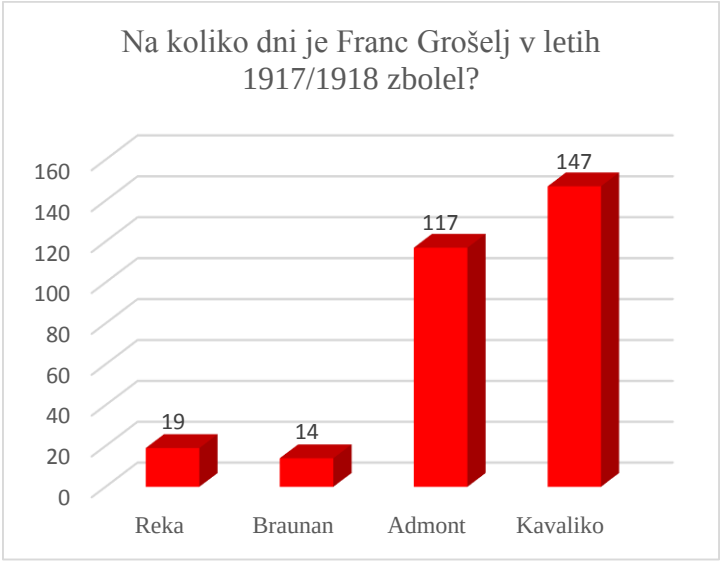
ZDRAVJE FRANCA GROŠLJA V RAZLIČNIH KRAJIH

Reka: Enolična prehrana je verjetno pripomogla k slabemu zdravju Franca Grošlja. V 38-ih dneh, kolikor jih je preživel na Reki, je dvakrat zbolel z visoko vročino, da je nekaj dni obležal v postelji.
Braunan: Grošljevo zdravje v Braunanu je bilo slabo, saj je v 29-ih dneh dvakrat zbolel. Imel je visoko vročino, sam je menil, da ima malarijo.
Admont: V štirimesečnem obdobju v Admontu je Grošelj zbolel samo enkrat, 23. decembra 1917, ko je zapisal, da ima spet malarijo.
Kavaliko: V petmesečnem obdobju je bil bolan samo enkrat in sicer 6. junija 1918. Vojaki so imeli občasno težave zaradi zobobola, med njimi je bil tudi Grošelj (6. 5. 1918). Iz zadnjega zapisa pa izvemo, da je šel v bolnico zaradi roke.

Slika 26: Podatki o cepljenjih nam povedo, da je bil Grošelj cepljen proti črnim kozam, tifusu in koleri.

Slika 27: Verižica z obeskom, ki jo je Franc Grošelj nosil v času prve svetovne vojne.

Kakor kaže zgornji graf, je bil Grošelj najslabšega zdravja v Braunanu (zbolel je povpečno na 14 dni) in na Reki (povprečno na 19 dni), najboljšega zdravja pa je bil v Kavaliku, kjer je zbolel povprečno na 147 dni, in v Admontu, kjer je zbolel povprečno na 117 dni.

ZANIMIVOSTI V RAZLIČNIH KRAJIH

Zanimivosti na Reki:

- Ko je 9. 7. 1917 potoval na Reko, so v kraju Sant Peter čakali štiri ure. V tem času je šlo mimo kar 35 vagonov ranjencev.
- 29. 7. 1917 je v bolnico prišlo 400 vojakov z malarijo. Eden je še isti dan umrl.
- 3. 8. 1917 je nad Puljem videl 15 avionov. Izvedel je, da so Italijani z letali obstreljevali Pulj. Pokanje se je slišalo še vso noč.
- 4. 8. 1917 so bile na morju vse ladje v zastavah, ker so ubranili Črnovič.

Zanimivosti v Braunanu:

- V tej vojaški bolnici so vojaki umirali vsakodnevno. V 29–ih dneh Grošelj omenja smrt 35-ih vojakov. Umirali so predvsem zaradi malarije in lakote. Večkrat omenja pogrebe, ko so umrle vojake pokopavali.
- 29. 8. 1917 je na pokopališču v Beškem opazil, da je tam pokopanih več kot 2.000 Srbov in Rusov.
- 30. 8. 1917 je prišlo v bolnico več kot 500 vojakov, ki so bili zelo bolni. 17. 9. 1917 je prišlo v bolnico spet 400 bolnikov.

Zanimivosti v Admontu (zima 1917/1918):

- Večkrat so šli krast drva, ker je bilo v sobah zelo mrzlo.

Zanimivosti v Kavaliku:

- Ko je šel v prostem času na krajše potovanje »z električnim vozom«, je opazil, da so hiše izropane, poslopja razbita in da se nikjer ne da dobiti hrane.
- Ko je potoval z vlakom, je poročal o vlakih, polnih ranjencev.
- Še 16. avgusta 1918, na cesarjev rojstni dan, so imeli Hornisti v Kavaliku slavnostne povorke.
- 7. septembra 1918 so imeli praznik, ker je bilo eno leto od tedaj, ko so ubranili Sant Mihel.

Slika 28: Videm novembra 1917 (Goriški muzej), povzeto po knjigi Slovenci + prva svetovna vojna 1914–1918, 2010, str. 58.

Zapisi v Kavaliku o dogajanju na fronti

- 13. maja 1918 je ob sedmi uri odšel en bataljon na fronto. 29. maja 1918 je spet en bataljon odmarširal v strelske jarke.
- V Kavaliku so večkrat slišali pokanje s topovi, saj fronta ni bila prav daleč.

- 16. junija 1918 je bila ofenziva[11]. Avstro-ogrski vojaki so prišli 15 kilometrov čez reko Piavo. 17. junija 1918 so prišli celo čez Treviso pri Benetkah, kjer so zajeli 10.000 ujetnikov, imeli pa so veliko ranjencev.
- 3. in 4. avgusta 1918 je bila spet ofenziva in s fronte se je slišalo pokanje topov. Podobno omenja še 23. avgusta, 6. in 25. septembra 1918.
- 6. avgusta 1918 je z bataljonom v odšel v Kodroipo (Codroipo), ki je 15 do 20 kilometrov oddaljena od Vidma oz. Kavalika.
- Večkrat so nad njimi letali italijanski avioni, njihovi vojaki pa so jih obstreljevali.
- 9. septembra 1918 so imeli na fronti *»šnel fajer z baterijami,«* hiter ogenj ali napad iz protiletalskih baterij.
- 23. septembra 1918 je prišel k njim *»44. marš bataljon«*.
- Ko so v oktobru 1918 italijanske sile napredovale, so bili noč in dan v pripravljenosti.
- 4. in 5. oktobra je prišlo več italijanskih avionov, njihovi vojaki pa so dva spravili na tla.
- Ko so Italijani 20. oktobra 1918 napredovali in se je vnela poslednja bitka mesto Vittorio Veneto (20. oktobra in 1. novembra), se Grošljev dnevnik konča. Zato ne izvemo ničesar o uporu vojakov 27. pešpolka (ta se je oktobra 1917 preimenoval v 2. gorski strelski polk) v Kodroipu, o koncu bojevanja in o odhodu domov v Ljubljano, kamor so prispeli 13. novembra[12].

9 VOJAŠKA PREHRANA MED PRVO SVETOVNO VOJNO

Ugotavljamo, da je Grošelj prehrani v svojih dnevnikih v času, ko je bil na soški fronti, posvečal manj pozornosti, kot v kasnejših dnevnikih. Predvidevamo, da je bilo tako zato, ker so večino časa potekale bitke. Za primer prehrane na soški fronti navajamo dve obdobji in sicer od 19. 6. do 3. 7. in od 3. 8. do 20. 8. 1916.

Prehrana na Kalvariji Podgora:
V obdobju bivanja na Kalvariji Podgori je o hrani zapisal naslednje:

Preglednica 10: Dnevniški zapisi o prehrani v obdobju od 5. do 10. 6. 1916

5. 6. 1916	Ob 3h popoldne smo imeli kosilo.
6. 6. 1916	Ob 1h smo imeli menažo, piksne fižol z ješprenjem.
7. 6. 1916	Menažo so kuhali na elektriko.
8. 6. 1916	Za silo smo dobili ob 3h popoldne župo s prašičevim mesom.
9. 6. 1916	Za menažo smo imeli piksno zelja. Za večerjo smo imeli kavo in vsak po pol litra vina.
10. 6. 1916	Dobili smo kavo za fruštek. … Za večerjo smo dobili kavo.

Kakor vidimo, so imeli v času, ko so bivali na Kalvariji nad Podgoro za kosilo pogosto konzerve, le 7. 6. je zapisal, da so kosilo skuhali na elektriko. 9. 6. so imeli že zjutraj hudo bitko, ki se je nadaljevala tudi čez dan. Za večerjo so dobili vsak pol litra vina, ki je bilo mogoče nadomestilo za pomanjkljivo prehrano in prestane grozote, ki so jim bili priča.

[11] Tomaž Budkovič kot začetek velike avstro-ogrske ofenzive na spodnjem toku reke Piave navaja 15. junij 1918 (zbornik, Slovenci + prva svetovna vojna 1914–1918, 2010, str. 29).
[12] Glej opombo 11.

Slika 29: Avstro-ogrski vojaki pred odhodom na fronto polnijo značilne podolgovate emajlirane čutarice z vodo. Zanimivo je, da so si preživeli vojaki od vseh grozot najbolj zapomnili nepopisno žejo, ki so jo trpeli v razbeljeni kamniti kraški pustinji Doberdobskega Krasa, potem ko je italijanski topniški ogenj prekinil že tako skromno oskrbovanje z vodo. Povzeto po knjigi Marka Simića, Po sledeh soške fronte, 1998, str. 49.

Prehrana na Krasu:

Preglednica 11: Dnevniški zapisi o prehrani v obdobju od 19. 6. do 20. 8. 1916

19. 6. 1916	Monfalkone – pri svetem Janezu	Večerjo, kosilo in fruštek smo dobili ponoči.
20. 6. 1916	Sv. Ivan	Fruštek, kosilo in večerjo smo imeli šele ob ½ 11h zvečer (imeli smo župo z mesom in malo ruma).
21. 6. 1916	Sv. Ivan	Ob 11h zvečer smo imeli fruštek, kosilo in večerjo.
22. 6. 1916	Sv. Ivan	… ob 3h smo fasali po možu ¼ vina.
24. 6. 1916	Sv. Ivan	Hrane ne omenja.
25. 6. 1916	Sv. Ivan, Devin	Večerjo smo imeli ob 1 uri ponoči. To je bil fruštek, kosilo in večerja.
26. 6. 1916	Monfalkone	Za menažo smo imeli župo, popoldne pa smo dobili po možu ½ litra vina, zvečer pa smo imeli kavo.
27. 6. 1916	Monfalkone	Ob 5h zjutraj vstal ter spil črno kavo in … ob 3h popoldne prišel zopet v moj prostor in dobil župo z mesom. Za večerjo smo imeli kofe.
28. 6. 1916	Sv. Ivan	Za menažo smo imeli krompir in piksen flajš.
29. 6. 1916	Sv. Ivan	Hrane ne omenja.
30. 6. 1916	Sv. Ivan	Večerja ob 12h ponoči.
1.7.1916	Banya Bad	Ob 6h zjutraj smo fasali komis, sardine, tobak in vino. Mi smo dobili fruštek, kosilo in večerjo ob 12h ponoči.
2. 7. 1916	Banya Bad	Ob ½ 4h zjutraj pustil jame skopati, potem pustil črno kavo skuhati, … (nato bitka podnevi in ponoči)
3. 7. 1916	Banya Bad	Hrane ne omenja (bitka podnevi in ponoči).
3. 8. 1916	Tunel sv. Ivan	Za kosilo smo imeli župo, na župi pa makarone, popoldne smo imeli čaj, za večerjo pa črno kavo.
4. 8. 1916	Tunel sv. Ivan	Bitka, hrane ne omenja.
5. 8. 1916	Tunel sv. Ivan	Za kosilo imeli samo piksne.
6. 8. 1916	Banya Bad	(čez dan bitka), pozno zvečer: Potem smo imeli fruštek, kosilo in večerjo.
7. 8. 1916	Banya Bad	(čez dan bitka) Fruštek, kosilo in večerjo smo imeli ob ½ 11h zvečer, župo z mesom.
8. 8. 1916	Banya Bad	Za večerjo smo imeli župo z mesom in to je bil fruštek, kosilo in večerja.
9. 8. 1916	Banya Bad	Fruštek, kosilo in večerja smo imeli ob 10h zvečer, župo, meso in na župi makarone.
10. 8. 1916	Banya Bad	Hrane ne omenja.
11. 8. 1916	Banya Bad	Ob 10h zvečer smo imeli za večerjo gerstele.
12. 8. 1916	Banya Bad	Hrane ne omenja.
13. 8. 1916	Banya Bad	… ob 11h zvečer oblezovani in šli dve in ½ ure nazaj, tam imeli kosilo ponoči.
14. 8. 1916	Korita Kostanjevica	Celi dan je grozno pokalo s topovi … Potem sem se ulegel in spal do zjutraj brez večerje, pokalo je, a nisem slišal.
15. 8. 1916	Korita	Ob ½ 6h zjutraj vstal, potem dobil črno kavo, … Menaža je bila ob 6h zvečer, ker niso mogli kje skuhati, ker **ni bilo vode**.
16. 8. 1916	Korita	Ob ½ 6h zjutraj je bila črna kava za fruštek, … Za kosilo smo imeli župo in žuspajz.
17. 8. 1916	Korita	Za kosilo smo imeli župo. … Za večerjo smo imeli črno kavo.
18. 8. 1916	Korita (Korita)	… potem imel kosilo.

19. 8. 1916	Korita	Opoldne imeli za kosilo župo in fižol na župi, popoldan smo imeli čaj, zvečer smo imeli črno kavo.
20. 8. 1916	Korita	Za kosilo smo dobili župo in fižol. (Opomba: Bil je že hudo bolan.)

V obdobju od 4. 6. do 21. 8. 1916 so bili zelo redki dnevi, da ni bilo bitk, topovskega ali letalskega obstreljevanja. Prehrana vojakov je bila zato prilagojena bitkam. V času bitk čez dan niso jedli vse do poznega večera (običajno okrog enajstih zvečer), ko so imeli istočasno »fruštek, kosilo in večerjo«. Vprašanje je tudi, kako je bilo z vodo, vendar Grošelj tega ne omenja. Samo 15. 8. je zapisal, da je bila menaža ob 6h zvečer, ker niso imeli vode, da bi lahko kuhali. Če so bile razmere dokaj varne, so za zajtrk dobili kavo, za kosilo juho (včasih z mesom), za večerjo pa čaj. Vendar pa so bili takšni dnevi bolj izjema kot pravilo. Pogosto so jedli konzerve (piksne): fižol z ješprenjem, zelje in »piksen flajš«. Hrana je bila torej slaba in zelo nezdrava, saj nikoli ne omenja svežega sadja in zelenjave. Veliko dni, ko so bile hude bitke, Grošelj hrane ne omenja. Občasno so dobili nekaj alkohola, rum ali vino.

Prehrana v vojaški bolnici na Reki:

V času, ko je bival na Reki, natančno navaja, kaj so jedli za zajtrk, kosilo in večerjo. Prehrana v tej vojaški bolnici je bila enolična in pomanjkljiva, predvsem glede zelenjave in sadja. Zato so občasno odhajali »v hrib« nabirat koprive, da so jih jedli pripravljene kot prilogo (takrat je v dnevnike zapisal, da so jedli malo špinače).

Preglednica 12: Tipičen jedilnik v času, ko je Grošelj bival v vojaški bolnišnici na Reki

19. 7. 1917	zjutraj črna kava; ob 12h kosilo: župa, meso in sladko zelje, ob 6h večerja: golaž in župa.
20. 7. 1917	zjutraj črna kava, ob 12h kosilo: župa, meso, stročji fižol, ob 6h večerja: župa, meso, solata.
21. 7. 1917	zajtrk kava, ob 12h kosilo: župo, meso, v omaki kumare in malo makaronov, ob 4h kava, ob 6h večerja: župa, meso in malo špinače.
22. 7. 1917 (nedelja, šel k maši)	zjutraj čaj, ob 12h kosilo: župa, meso, koleraba, melšpajz, šel v gostilno in jedel ribe, solato in kruh, pol litra vina (ter plačal 2 goldinarja 7 krajcev), ob 6h večerja: župa, meso, malo zosa.
23. 7. 1917	zjutraj kava, ob 12h kosilo: župa, meso, špinačo, ob 6h večerja: župa in gersterc.
24. 7. 1917	zjutraj črno kavo, ob 12h kosilo: župa, meso in repo, ob 6h večerja: župa, meso.
25. 7. 1917	Zjutraj kavo, ob 12h kosilo: župa, meso, sladko zelje, malo nudeljnov, ob 4h čaj, ob 5h se peljal s transportom v Ljubljano.

Prehrana v Braunanu:

V Braunanu je večkrat hodil delat k kmetom, da je pri njih dobil hrano (na primer 6. 9. , 7. 9. , 10. 9., 12. 9., 14. 9., 15. 9., vsak dan od 17. do 20. 9., 24. 9. in 25. 9.). Večinoma je pri kmetih sekal drva, 24. in 25. 9. pa je pobiral krompir. Hrana v Braunanu je bila zelo slaba, zato je šel večkrat v gostilno (30. 8., 31. 8., 2. 9., 3. 9., 8. 9.), kar mu je omogočala lenunga (plača ali žepnina), ki so jo dobivali vsakih deset dni.

Preglednica 13: Tipičen jedilnik v času, ko je Grošelj bival v vojaški bolnišnici v Braunanu

7. 9. 1917	… za fruštek čaj, ob 12h kosilo, župa, meso in polenta, … Ob 8h pridem v bolnico, kjer je bila prežgana župa in polenta. …
8. 9. 1917	… za fruštek čaj, ob 12h kosilo, župa, meso, korenje in en krompir. … ob 7h večerja, vampi, a bila je sama voda …
9. 9. 1917	… za fruštek čaj brez ruma in brez cukra, ob ½ 1h kosilo, župa, meso in polenta. … Ob ½ 7h večerja, prežgana župa in polenta. …
10. 9. 1917	… za fruštek čaj brez cukra in brez ruma, … ob 12h kosilo, župa, meso in kimlove rože za enspajz, … Ob 7h prišel v bolnico, kjer bila že večerja, prežgana župa in polenta, …
11. 9. 1917	… zjutraj je bil čaj brez ruma in brez cukra, … Ob 12h kosilo, župa, meso, polenta, … ob 6h večerja, prežgana župa in polenta brez zabele, …
12. 9. 1917	… ob 12h kosilo, župa, meso in polenta, … ob 7h prišel zopet v bolnico, ker bilo za večerjo prežgana župa in polenta …

Kakor je razvidno iz zgornje preglednice, so zelo malo jedli dopoldne, saj so za zajtrk dobili samo čaj. Včasih je bil to čaj s sladkorjem in rumom, ker večkrat omenja, da so imeli »čaj brez ruma in brez cukra«. Hrana je bila zelo enolična, saj so imeli za kosilo juho, meso in polento kar štirikrat na teden. Petkrat na teden pa so imeli za večerjo prežgano juho in polento. Podobno kot na Reki, je tudi v tej prehrani manjkalo svežega sadja in zelenjave, ki ga ni bilo na jedilniku. Le 8. septembra 1917 so za kosilo namesto polente dobili en krompir in korenje.

Prehrana v Admontu:

Preglednica 14: Tipičen jedilnik v času, ko je Grošelj bival v vojaški bolnišnici v Admontu

20. 12. 1917	… zjutraj spil mleko, … Ob 12h kosilo, krompir in kislo repo, potem smo klali enega prašiča, … zvečer sem jedel jetra prašičeva.
21. 12. 1917	Ob 6h vstal in pil mleko za fruštek, … ob 12h kosilo, repo, krompir, … zvečer sem jedel gobe in repo.
22. 12. 1917	Ob 6h vstal, potem mleko za fruštek, … ob 12h kosilo, župa, repa in prašičevo meso, … zvečer …
23. 12. 1917	… za fruštek mleko, ob 12h kosilo, župo in repo, za večerjo sem imel mleko, …
24. 12. 1917	… za kosilo gres župa, repa, … ob 7h večerja: repa in gobe, potem bil pri polnočnici …
25. 12. 1917	ob 6h sem imel mleko … ob 12 kosilo: župa, meso in krompir, … za večerjo kavo in kruh , zvečer šel v gostilno ter spil malo mošta
26. 12. 1917	Spil malo mleka, … kosilo: župo in krompir, … zvečer jedel telečjo brato in stala je 4 krone 80 vinarjev (op. verjetno v gostilni).
27. 12. 1917	Mleko, … ob 12h kosilo: župo, meso in krompir, … zvečer imel za večerjo meso, potico in mleko.

Bolnišnična prehrana v Admontu je bila enolična, vendar z drugačnimi jedmi in pijačo, kot v drugih krajih. V določenem obdobju, tudi v zgornjem primeru, so pili zelo veliko mleka. Pogosto so jedli meso in krompir.

Prehrana v času Grošljevega bivanja v Kavaliku

Preglednica 15: Tipičen jedilnik v času, ko je Grošelj bival v vojaški bolnišnici v Kavaliku

10. 6. 1918	Zjutraj kava, … ob 12h kosilo, župo, meso in voser spocelne, … ob 7h večerja, golaž in spocelne.
11. 6. 1918	Ob ¼ 6 zjutraj vstal, se umil, potem črno kavo, … ob 12h kosilo, župo, meso, grah in črn kofe, … ob 7h večerja, golaž in krompir.
12. 6. 1918	Zjutraj kava, … ob 12h kosilo, župo, meso in grah, … ob 7h večerja, vampe in polenta.
13. 6. 1918	Zjutraj kava, … ob 12h kosilo, župo, meso in kisan krompir, … ob 7h večerja, šnicel, krompir.
14. 6. 1918	Zjutraj kava, … ob 12h kosilo, župo, meso in sladko zelje, … ob 7h večerja, golaž in polenta.
15. 6. 1918	Ob 6h vstal, se umil, potem belo kavo, … potem kosilo, župo, meso in grah, … ob 7h večerja, golaž in makarone.
16. 6. 1918	Ob 6h vstal, potem fruštek, … ob 12h kosilo, župo, meso in melspais in črno kavo, … ob 7h večerja, šnicel in krompir.

Kakor je razvidno iz primera, je bila prehrana mnogo boljša, kot pa npr. v Braunanu. Kljub temu ne moremo govoriti o zdravi prehrani, saj so verjetno pogrešali sveže sadje in zelenjavo. Dvakrat na dan pa so jedli meso, kar gotovo ni bilo zdravo. Preskromne so imeli zajtrke, saj so takrat dobili le kavo. Ob nedeljah so večkrat dobili še sladico.

10 PRIMERJAVA KRAJEV DELOVANJA 27. DOMOBRANSKEGA PEŠPOLKA IN FRANCA GROŠLJA

V zborniku *Slovenci + prva svetovna vojna* smo natančno prebrali poglavje o delovanju 27. domobranskega pehotnega polka,[13] pa tudi v knjigi Janeza J. Švajncerja *Svetovna vojna 1914 – 1918, Slovenci v avstro-ogrski armadi*.

27. DOMOBRANSKI PEHOTNI POLK / 2. GORSKI STRELSKI POLK

(K. k. Landwehrinfanterieregiment Laibach Nr. 27 / K. k. Gebirgschützenregiment Nr. 2)
»Vojaki in oficirji so nosili na zelenih našitkih na ovratnikih planike /.../ Polk je imel 4 bataljone in 2 strojnična oddelka.«[14]

Primerjava območij, kjer je v letih od 1916 do konca vojne deloval Franc Grošelj in kjer se je gibal 27. domobranski pešpolk

Preglednica 16: Primerjava krajev in območij, kjer je deloval 27. domobranski pešpolk in Franc Grošelj

Obdobje	*Franc Grošelj*	*27. domobranski pešpolk*
Junij 1916	Kalvarija Podgora, Vojščica, Tržič (Monfalkone)	24. junija na vlak za Galicijo (ruska ofenziva)
Julij 1916	okolica Tržiča, Sv. Ivan, Banya Bad, Devin	na ruskem bojišču v Galiciji
Avgust 1916	Banya Bad, Tunel sv. Ivan, Kostanjevica, Korita	na ruskem bojišču v Galiciji, konec avgusta se vrne na soško bojišče
julij 1917	Reka	na soški fronti
avgust 1917	Reka (do 23. 8) Braunan (od 29. 8.)	na soški fronti
september 1917	Braunan (do 26. 9.) Admont (od 28. 9.)	na soški fronti, v 11. soški bitki branil Sv. Gabrijel (4.–11. 9.)
oktober 1917	Admont	na soški fronti, po prodoru pri Kobaridu 28. 10. odšel za umikajočimi se Italijani
november 1917	Admont	na italijanskem bojišču, 13. 11. dosegel reko Piavo, nekaj časa v zaledju.
december 1917	Admont	nekaj časa v zaledju, nato spet pri reki Piavi.
januar 1918	Admont	na italijanskem bojišču
februar 1918	Admont	na italijanskem bojišču
marec 1918	Admont (do 1. 3.)	na italijanskem bojišču
april 1918	Moskali (14. –23.4.) Kavaliko (od 26. 4.)	na italijanskem bojišču
maj 1918	Kavaliko	na italijanskem bojišču
junij 1918	Kavaliko	V junijski ofenzivi napadal v smeri Trevisa, po neuspehu se je umaknil nazaj čez reko Piavo.
julij 1918	Kavaliko	na italijanskem bojišču
avgust 1918	Kavaliko	na italijanskem bojišču
september 1918	Kavaliko	na italijanskem bojišču
oktobra 1918	Kavaliko (do 23. 10.)	na italijanskem bojišču, 25. 10. se je v Codroipu uprl, 29. 10. se je dokončno uprl in se pod vodstvom oficirjev odpravil proti domovini.

[13] Tomaž Budkovič: 2. gorski strelski polk, zbornik Slovenci + prva svetovna vojna 1914–1918, Ljubljana, Muzej novejše zgodovine Slovenije, 2010, str. 28–29.
[14] Janez J. Švajncer: Svetovna vojna 1914 – 1918, Slovenci v avstro-ogrski armadi, Maribor, Pokrajinski muzej, 1988, str. 41.

Če primerjamo podatke o krajih, kjer je v času vojne delal Franc Grošelj in kraje, kjer se je nahajal 27. domobranski pešpolk, ugotavljamo naslednje:

- V času od konca junija do avgusta 1916, ko je bil Grošelj na soški fronti na Kalvariji in na Doberdobskem Krasu, v zaledju Tržiča, se je polk bojeval na ruskem bojišču. Očitno pa je njegov 4. bataljon, kateremu je pripadal Grošelj, ostal na soški fronti.
- Od julija 1917 do marca 1918 se kraji spet ne ujemajo, ker je Franc Grošelj delal na Reki, v Braunanu in v Admontu, 27. pešpolk pa je bil na soški fronti.
- Šele aprila 1918 v Kavaliku se je Franc Grošelj pridružil svojemu 27. pešpolku, vendar je ves čas delal v zaledju fronte.
- Grošljevi dnevniki se zaključijo 23. oktobra 1918, 25. oktobra pa se je njegov polk v Codroipu uprl, nakar so ga razorožili. Ko bi moral 29. oktobra ponovno na fronto in je spet dobil orožje v roke, se je dokončno uprl, vojaki pa so pod vodstvom svojih oficirjev odšli proti Ljubljani. Z njimi je prav gotovo bil tudi Franc Grošelj.

11 SKLEPNE UGOTOVITVE

Vpoklici vojakov iz domžalske župnije v prvo svetovno vojno

Po podatkih domžalskega župnika Franca Bernika ugotavljava, da je bilo v domžalski župniji v prvo svetovno vojno vpoklicanih 485 moških, od teh skoraj dve tretjini fantov. Največ (198 ali 40 % vpoklicanih) je odšlo že 27. julija 1914 z vlakom na rusko fronto. Leta 1914 je bilo vpoklicanih skupaj 235 moških (48 %), leta 1915, ko se je odprla še soška fronta, pa še 168 (ali 35 %). V naslednjih treh letih (od 1916 do 1918) je bilo vpoklicnih še 82 vojakov (17 % vpoklicanih). V bitkah ali zaradi bolezni jih je umrlo 62 ali 13 % vpoklicanih, med njimi je bilo 60 % mlajših od 29 let.

Življenje Franca Grošlja leta 1916 na soški fronti

Franc Grošelj se je v času od 4. junija do 24. avgusta 1916 nahajal na soški fronti v naslednjih krajih: Kalvarija Podgora pri Gorici (7 dni), Vojščica na Krasu (5 dni), Tržič (Monfalkone) in okolica (57 dni) in Korita pri Opatjem selu (6 dni). Večino tega časa so potekale topniške bitke in avionski napadi italijanske vojske na njihove položaje. Italijani so imeli premoč v orožju in opremi, saj je bilo nad njimi naenkrat do 18 italijanskih avionov. Večinoma so s topovi streljali težke granate, šrapnele in mine (te z minometi), streljali so še z revolverji, puškami in strojnicami. Večkrat so imeli »bobneči ogenj« (»dromel ogenj«), t. j. več dni trajajoče topovsko obstreljevanje. Ko so topovi razbili strelske jarke, so začeli »farikati« ali jurišati. Pehota je planila na sovražne vojake in začel se je boj človeka s človekom, pri tem so se tepli s kolmani (s kopiti pušk). Bitke so pogosto potekale tudi ponoči. Grošelj je v dnevnikih omenil 94 ranjenih in 276 mrtvih, najpogosteje pa je zapisal, da je bilo ranjenih in mrtvih toliko, da se jih ni dalo prešteti. Grošelj je bil kot pripadnik vojaške zdravstvene enote zadolžen predvsem za oskrbo ranjencev, kadar pa so bile žrtve, je poskrbel, da so te tudi pokopavali. Skrbel je tudi za bolnike in za čistočo in urejenost prostorov, bolnikov in ranjencev. Vojaki so pod njegovim nadzorom kopali letrine (luknje za stranišča) in prali perilo, če je bilo to možno. V času bitk so vojaki jedli enkrat na dan in sicer okoli enajste ure ponoči. Življenje na soški fronti je bilo zelo naporno, ker so imeli vojaki malo spanja in veliko dela, doživeli so veliko krutosti in strahu za preživetje. Vse to je pripomoglo, da je Grošelj 20. avgusta 1916 hudo zbolel in da je lahko, čeprav zelo bolan in onemogel, zapustil soško bojišče.

Življenje Franca Grošlja v letih 1917/1918

Franc Grošelj je najprej 38 dni delal v vojaški bolnišnici na Reki, nato 29 dni v Braunanu (Beško) v bližini takratne nemško-avstrijske meje (danes se kraj nahaja na jugovzhodu Poljske). Potem je bil premeščen v vojaško bolnišnico v Admont na Zgornjem Štajerskem, v kateri je delal skoraj štiri mesece (117 dni). Od 13. aprila 1918 dalje je bil najprej 10 dni v Moskali, nato skoraj pet mesecev (147 dni) oz. do konca vojne v Kavaliku pri Vidmu (Cavalicco pri Udinah). V teh letih je občasno lahko potoval z vlakom domov (razen iz Braunana). Večinoma je delal v barakarskih vojaških bolnišnicah, kjer je skrbel za vizite, za zdravljenje bolnikov in za previjanje ranjencev, za njihovo prehrano ter za čistočo in urejenost bolnikov in prostorov. Posebno v Braunanu so bile razmere zelo slabe, vojaki pa so zaradi bolezni vsakodnevno umirali. Poleg svojega medicinskega dela je v Kavaliku nadziral vojake pri delu (pri zidanju novih bolniških sob, beljenju, čiščenju, sekanju drv in pri delu v vrtu). Bolnišnična hrana je bila enolična, z veliko mesa in brez svežega sadja in zelenjave. V Braunanu je hodil h kmetom delat, da je pri njih dobil hrano. V Admontu, kjer je preživel zimo 1917/1918, so šli večkrat krast drva, ker bolniške sobe niso bile ogrevane in jih je zelo zeblo. V okolici Kavalika so bile leta 1918 hiše izropane, poslopja razbita, nikjer pa se ni dalo dobiti hrane. Ko je večkrat potoval domov v Ljubljano, je videl vlake, polne ranjencev. Omenja tudi zaključne boje pri reki Piavi, da so npr. 16. junija 1918 v ofenzivi avstro-ogrski vojaki prišli 15 kilometrov čez reko Piavo, 17. junija 1918 pa so prišli celo čez Trevizo (pri Benetkah), kjer so imeli veliko ranjencev, zajeli pa 10.000 ujetnikov. Grošljevi dnevniki se zaključijo 23. oktobra 1918, v času poslednjih bojev na italijanski fronti in dokončnega upora avstro-ogrskih vojakov.

12 ZAKLJUČEK

Statistična analiza vpoklicanih v prvo svetovno vojno je dala vpogled v to, koliko fantov in mož domžalske župnije je bilo poslanih na fronte in koliko jih je tam tudi umrlo. Krutost prve svetovne vojne pa nam je prikazala šele analiza dnevnikov Franca Grošlja iz leta 1916, ko je bil na soški fronti.

Raziskovanje je bilo za nas zelo koristno, saj smo z njim pridobili veliko novega znanja o prvi svetovni vojni. Zavedamo se, da smo imeli veliko srečo, da smo v roke dobili dnevnike nekoga, ki je sam doživljal prvo svetovno vojno. Podatki iz prve roke po več kot stotih letih so izjemna dragocenost, saj so zapisi originalni, »iz prve roke«. Ker pa so zapisi skopi, je potrebno veliko znanja, da jih lahko pravilno razložimo. Potrebno je dobro poznavanje zgodovinskih dogodkov, vojaških činov in nemškega jezika, saj je pogosto zapisal nekoliko popačene nemške besede. Pri analizi dnevnikov smo si ves čas izpisovali nerazumljive besede, tako da je nastal slovar teh besed, ki je priloga raziskovalni nalogi. Pri razlagi nerazumljivih besed sta nam pomagala mag. Marko Štepec iz Muzeja novejše zgodovine in Teja Gostinčar, profesorica nemščine na naši šoli, za kar se jima iskreno zahvaljujemo.

V času bitk, topovskega obstreljevanja in letalskih napadov je bilo slutiti tudi strah, ki so ga vojaki občutili zaradi ogroženosti njihovih življenj. O nesmiselnosti vojne je Grošelj verjetno pogosto razmišljal, ko je oskrboval hudo ranjene vojake in pokopaval mrtve na soški fronti.

Zapisovanje števila ranjenih in mrtvih v svoje dnevnike mu je bilo zelo pomembno, čeprav jih je bilo velikokrat toliko, da jih ni bilo mogoče prešteti. Tudi kasneje, ko ni bil več na soški fronti, je opazoval številne vlake, polne ranjencev, z njimi pa se je srečeval tudi pri svojem vsakodnevnem delu.

Grošljevi dnevniki nudijo še veliko možnosti za nadaljevanje raziskovanja. V njih se skriva še veliko tragičnih zgodb, omemb zgodovinskih dogodkov na frontah in v zaledju, kjer je Grošelj deloval. Predvsem pa dnevniki nudijo ogromno podatkov o prehrani vojakov in bolnikov v vojaških bolnišnicah v času prve svetovne vojne.

13 LITERATURA IN VIRI

LITERATURA:

- Tomaž Budkovič, Tomaž: 27. domobranski pehotni polk / 2. gorski strelski polk, (v zborniku Slovenci + prva svetovna vojna 1914–1918), Ljubljana, Muzej novejše zgodovine Slovenije, 2010, str. 28–29.
- Enciklopedija Slovenije 9, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1995, str. 398–409 (prva svetovna vojna).
- Simić, Marko, Po sledeh soške fronte, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1998.
- Spletni Slovar slovenskega knjižnega jezika, http://bos.zrc-sazu.si.
- Soška fronta 1915-1917, Vojni muzej Solkan, http://vojni-muzej-solkan.com/solkan/soska-fronta, 18. 12. 2014.
- Švajncer, Janez J.: Svetovna vojna 1914–1918, Slovenci v avstro-ogrski armadi, Maribor, Pokrajinski muzej, 1988.

PISNI VIRI:

- France Bernik, župnik v Domžalah: Zgodovina Fare Domžale, Svojim faranom doma in na ptujem v spomin na veliko dobo farne in domovinske ljubezni, Samozaložba, 1923, dostopno kot e-knjiga na naslovu http://www.knjiznica-domzale.si/Portals/0/Dokumenti/monografske_publikacije/zgodovina_1.pdf, 25. 10. 2014.
- Drugi zvezek: Svetovna vojska 1915, F. Grošelj, od 20. 10. 1915 do 22. 5. 1916.
- Koledar za leto 1915: dnevnik F. Grošlja od 4. 6. 1916 do 23. 8. 1916.
- Dnevnik Franca Grošlja za obdobje od 8. 7. 1917 do 29. 10. 1918.

USTNI VIRI:

Silva Grošelj, Aškerčeva 43, Domžale (tel. 031/602-722).

MATERIALNI VIRI:

Predmeti: vojaški evidenčni obesek, vojaška zaslužna medalja za hrabrost, Karlov križec za zasluge na bojišču, križec z zlatim osredjem in rimsko VI, križec z letnico 1916, planika, kovinski znak vojakov 2. gorskega strelskega polka, srebrna značka z napisom Franc Jos. I., relikvija na tkanini, verižica z obeskom za sliko.
Dokumenti: legitimacija iz leta 1917, priznanje Francu Grošlju za hrabrost z dne 25. 8. 1915, list s podatki o cepljenjih, dopisnica z dne 13. avgusta 1914.
Fotografija: skupinska slika vojakov s Francem Grošljem.
(Skupinsko sliko, predmete, priznanja in druge dokumente hrani Silva Grošelj.)

14 SEZNAM SLIK IN PREGLEDNIC

SEZNAM SLIK

Slika na naslovni strani: Skupinska slika vojakov med prvo svetovno vojno, spredaj desno leži Franc Grošelj.
Slika 1: Ana Renko z enim od Grošljevih dnevnikov, v ozadju Silva Grošelj, 9. 10. 2014.
Slika 2: Zbor vojakov na dvorišču Društvenega doma v Domžalah 1. julija 1916.
Slika 3: Vojaški evidenčni obesek s podatki o naredniku (Fldw) Franzu Grošlju.
Slika 4: Legitimacija iz leta 1917. Fdwv pomeni, da je bil narednik (Feldwebel).
Slika 5: Vojaške vaje na Matajurju pred svetovno vojno (Goriški muzej).
Slika 6: Dopisnica Franca Grošlje z dne 13. avgusta 1914, hrani Silva Grošelj.
Slika 7: Priznanje Francu Grošlju za hrabrost z dne 25. 8. 1915.
Slika 8: Vojaška zaslužna medalja Franca Grošlja, znana kot signum laudis.
Slika 9: Franc Grošelj je nosil tudi planiko, kovinski znak vojakov 2. gorskega strelskega polka.
Sl. 10: Karlov križec, železni zaslužni križec, od leta 1916 dalje odlikovanje za zasluge na bojišču, vendar ne za hrabrost.
Sl. 11: Križec z zlatim osredjem in rimsko VI, verjetno križec za večletno službo.
Sl. 12: Križec z letnico 1916. Verjetno ga je Grošelj dobil za obdobje, ki ga je v tem letu preživel na soški fronti.
Slika 13: Franc Grošelj je hranil tudi srebrno značko z napisom Franc Jos. I. in s podobo cesarja.
Slika 14: Priznanja in evidenčni obesek Franca Grošlja (hrani Silva Grošelj).
Slika 15a, b, c: Prva, druga in tretja stran dnevnika za 9. avgust 1916 v Banya Badu pri Tržiču.
Slika 16: Na poti iz Galicije na avstro-ogrsko-italijansko bojišče (Goriški muzej).
Slika 17: 9. avgusta 1916 so Italijani zasedli avstro-ogrske položaje na grebenu Kalvarije nad Podgoro.
Slika 18: Avstro-ogrski protinapad nekje na Krasu, 26. avgusta 1917.
Slika 19: Razpoloženje v avstro-ogrskih strelskih jarkih na Krasu.
Slika 20: Polni zadetek italijanske granate v avstro-ogrski zaklon pri koti 121 vzhodno od Tržiča (Monfalcone).
Slika 21: Bitka na Krasu je terjala številne žrtve.
Slika 22: Med 10. in 11. soško bitko je frontna črta potekala v neposredni bližini izvirov Timava.
Slika 23: Avstro-ogrski vojaki zaman iščejo preživele.
Slika 24: Avstro-Ogrska med 1. svetovno vojno in kraji, kjer je delal Franc Grošelj.
Slika 25: Relikvija na tkanini, ki je Franca Grošelja tolažila v težkih trenutkih prve svetovne vojne.
Slika 26: Osebni podatki Franca Grošlja. Kakor je razvidno, je bil cepljen proti črnim kozam, tifusu in koleri.
Slika 27: Verižica z obeskom, ki jo je Franc Grošelj nosil v času prve svetovne vojne.
Slika 28: Videm novembra 1917 (Goriški muzej).
Slika 29: Avstro-ogrski vojaki pred odhodom na fronto polnijo značilne podolgovate emajlirane čutarice z vodo.

SEZNAM PREGLEDNIC

Preglednica 1: Število vpoklicanih fantov in mož po krajih bivanja in datumu poziva.
Preglednica 2: Število in odstotek vpoklicanih v vojsko po statusu (poročeni/neporočeni).
Preglednica 3: Primerjava časovnega obdobja soških bitk in vpoklicev vojakov.
Preglednica 4: Starost padlih vojakov iz domžalske župnije (ob začetku vojne leta 1914).
Preglednica 5: Podatki z nagrobne plošče družine Grošelj na ljubljanskih Žalah.
Preglednica 6: Družina Franca Grošlja.
Preglednica 7: Kraji bivanja Franca Grošlja v času od 4. junija do 24. avgusta 1916.
Preglednica 8: Kraji, kjer se je Grošelj zadrževal v času od 8. julija 1917 do 1. marca 1918.
Preglednica 9: Kraji, kjer se je Grošelj zadrževal v času od 1. marca 1918 do 23. oktobra 1918.
Preglednica 10: Dnevniški zapisi o prehrani v obdobju od 5. do 10. 6. 1916.
Preglednica 11: Dnevniški zapisi o prehrani v obdobju od 19. 6. do 20. 8. 1916.
Preglednica 12: Tipičen jedilnik v času, ko je Grošelj bival v vojaški bolnišnici na Reki.
Preglednica 13: Tipičen jedilnik v času, ko je Grošelj bival v vojaški bolnišnici v Braunanu.
Preglednica 14: Tipičen jedilnik v času, ko je Grošelj bival v vojaški bolnišnici v Admontu.
Preglednica 15: Tipičen jedilnik v času, ko je Grošelj bival v vojaški bolnišnici v Kavaliku.
Preglednica 16: Primerjava krajev in območij, kjer je deloval 27. domobranski pešpolk in Franc Grošelj.

15 PRILOGA: SLOVAR NEMŠKIH IN TEŽJE RAZUMLJIVIH BESED V DNEVNIKIH FRANCA GROŠLJA

Besede, ki jih najdemo v SSKJ:

bataljón – *vojaška enota iz več čet:* prva četa drugega bataljona / jurišni, tankovski bataljon; kazenski bataljon na soški fronti[15] - polk je sestavljen iz štirih bataljonov (1000 mož), bataljon ima štiri stotnije po 250 vojakov**

baterija – *osnovna vojaška enota v topništvu:* protiletalska baterija, dvajset mož // *skupina topov:* zdaj strelja naša baterija; protiletalska baterija; ogenj obalnih baterij[16]

háuptman – v avstrijskem in nemškem okolju *stotnik*[17]**

infanteríst – *vojak pehotne enote; pešak*[18]

komís – nekdaj *vojaški kruh kiselkastega okusa:* kos komisa / star. to je bilo takrat, ko sem še komis glodal, *ko sem bil pri vojakih*[19]

maród – v povedni rabi bolan: dva sta marod - odsotna zaradi bolezni[20]

menáža – žarg., *(vojaška) hrana:* menažo smo redno dobivali;[21]

oberlájtnant – v avstrijskem in nemškem okolju poročnik, kapetan,[22] nadporočnik**

pólk, *vojaška enota, večja od bataljona* / pehotni polk,[23] osnovna vojaška enota AO vojske, npr. pehotni polk (4000 vojakov)**

rapórt – *kratko, ustno uradno poročanje nadrejenemu, zlasti v vojski*[24]

regimènt – star. *polk:* poveljnik, štab regimenta / pehotni regiment · sedemnajsti regiment v stari Avstriji *pehotni polk, v katerem služijo vojsko vojaki iz Kranjske*.[25]

stotníja – pri starih Rimljanih *vojaška enota, približno sto mož,*[26] AO vojska do 250 mož (en bataljon pomeni štiri stotnije)**

šrapnél – *topovski izstrelek, napolnjen s kovinskimi kroglicami in eksplozivom:* zadel ga je šrapnel; drobec šrapnela[27]

Besede, ki si jih nismo znali razložiti:

Pri razlagi besed sta nam pomagala mag. Marko Štepec, muzejski svetovalec in vodja kustosov v Muzeju novejše zgodovine v Ljubljani (njegove razlage so označene z dvema zvezdicama **), ter prof. Teja Gostinčar, učiteljica nemščine na Osnovni šoli Rodica (njene razlage so označene z eno zvezdico *). Besede brez teh oznak so naše sklepanje.

abmarš – der Abmarsch = odhod, odkorakanje*

aingrif – Angrif – napad,** der Eingriff = poseg; morda tudi Angrif – napad*

ajnrikanje – vstop v vojsko (nem. Einrucken)*

ausrikali – verjetno nasprotje od ajnrikanja, mogoče prenehanje vojskovanja*

bade anstahlt – kopališče,[28] **das Badeanstalt =** kopališče*

---

[15] Bataljon, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=bataljon&hs=1, 19. 12. 2014.
[16] Baterije, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=baterije&hs=1, 15. 1. 2015.
[17] Hauptman, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=hauptman&hs=1, 19. 12. 2014.
[18] Intanterist, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=infanterist&hs=1, 19. 12. 2014.
[19] Komis, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=komis&hs=1, 20. 2. 2015.
[20] Marod, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=marod&hs=1, 20. 2. 2015.
[21] Menaža, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=mena%C5%BEa&hs=1 9. 1. 2015.
[22] Oberlajtnant, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=oberlajtnant&hs=1, 19. 12. 2014.
[23] Polk, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=polk&hs=1, 19. 12. 2014.
[24] Raport, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=raport&hs=1, 9. 1. 2015.
[25] Regiment, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=regiment&hs=1, 9. 1. 2015.
[26] Stotnija, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=stotnija&hs=1, 19. 12. 2014.
7 Marod, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=marod&hs=1 9. 1. 2015.
[27] Šrapnél, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=%C5%A1rapnel&hs=1, 16. 1. 2015.
[28] Pojasnilo mag. Zore Torkar, direktorice Medobčinskega muzeja Kamnik.

badeham – (sklepanje: kopalnica)
berajtcoft – biti v pripravljenosti – **die Bereitschaft** = pripravljenost*
bevbahtar – nadzornik Beobachter,* opazovalec, najverjetneje v opazovalnem balonu**
Cofenstrajh – Po ulici plozali Cofenstrajh, ker bil je cesarjev god = ironično mimohod z vsemi rumenimi portepeji in trakovi za dobre strelce itd. s cofi in paradnimi deli uniform ob cesarjevem rojstnem dnevu 17. 8.**
dekunge – kritje, zavetje, okopi, In Deckung gehen – iti v kritje*
dromel ogenj – bobneči ogenj,*** neprestano, več dni trajajoče topovsko obstreljevanje[29]
entlauzal – (sklepanje: brisal z brisačo)
farikali – jurišali?**
fasali komis – dobili vojaški kruh
fasenga – podnožje za žarnico*, verjetno nabava različnega blaga (pogovorno še danes)
šel s **Fendrinam** – …morda fedrinam kot – pernica, modroc oz. staromodno postelja?**
feldwebel – narednik*
fergatrung – dopust, počitnice, prosti dnevi od dela**
fiber – vročina, imeti vročino
feldmaroden, maroden Spital – poljska bolnišnica, bolnišnica na bojišču*
gever ogenj – obstreljevanje – ogenj iz strelnega orožja, s strojnicami*
gehen – iti v kritje*
hakverirat postelje – mogoče rekverirat od rekvizicija – zaplemba**
hilfplac – pomožni prostor,* prevezovališče – bolniški prostor**
entlauzal – (sklepanje: brisal z brisačo) – **entlausen –** zatreti (npr. uši)*
infali civiliste – cepljenje proti kakšni bolezni,*morda šinfali civiliste?**
kadet asperant: kandidat, pripravnik,* kadet aspirant - prehodni častniški čin po zaključku kadetnice do poročnika**
kohe naročil – …posode (s toplo hrano), še verjetneje kar vojaške kanistre za hrano?**
kolmani (s kolmani so se tepli v šicen grabnu) **–** tepsti se z ročajem,* tepsti se s kopitom**
laitmant – … fonetično napisano leutnant= poročnik**
lauf graben – prehodni jarek*
marodenhaus – bolnica - hiralnica (Spital, bolnišnica)*
marš berajd – pripravljeni na pohod*
mašin gever – strojno orožje,* strojnica (npr. MG Schwarzlose)**
minen verfar – metalec min**
oberst – polkovnik (polkovni poveljnik, med vojno so poveljevali večini brigad)[30]
officirs mese – imel večerjo v Officirs Mese: verjetno je imel večerjo za oficirsko mizo
offene befel –javno ukazati,* verjetno: dobil dovoljenje za kratek dopust**
poltrefarja – polovična srečanja / dva polzadetka,* »foltrefar« polni zadetek**
revolver kanon – ročna pištola, revolver*
rikcug – umik*
rukzak – nahrbtnik
revolver kanon – revolver**
stain verfar – morda nevarnost padajočega kamenja Stein Gefahr,* ni povsem jasno, kakšen metalec oziroma priprava za metanje**
štrozake basati – narečno pomeni polniti vreče z ličkanjem od koruze za pripravo ležišča**
šicen graben – strelski jarki*
šnel fajer z baterijami – streljanje z mitraljezom,* verjetno hiter ogenj ali napad iz protiletalskih baterij**
štelunga – nabor vojakov, ki se zberejo na sprevodu, lahko tudi pozicija, mesto,* zborno mesto**

[29] Janez J. Švajncer, Svetovna vojna 1914–1918, Slovenski v avstro-ogrski armadi, 1988, str. 29.
[30] Janez J. Švajncer: Svetovna vojna 1914–1918, Slovenci v avstro-ogrski armadi, Maribor, Pokrajinski muzej, 1988, str. 25.